

Стефан Дичев

НЕУЛОВИМИЯТ

ВАРНА НА 1987

СТЕФАН ДИЧЕВ
НЕУЛОВИМИЯТ

chitanka.info

ПОСРЕЩАНЕ С ЦЕРЕМОНИИ

1

— Каква по-величайша награда за баща ми, ваше превъзходителство? Синът му отива да служи в столицата. На вас го дължа! И той го знае!

Така говореше българинът хаджи Иванчо, висш сановник в Русенското валийско управление. И гледаше с предани очи госта си, валията Мидхат паша — мъж в зряла възраст, с интелигентно, вдъхновено лице.

Беше пролетен следобед. Денят — нито топъл, нито студен. На къшката, дето завършваха обяда си с кафе, освен тях двамата се намираше и валийският адютант Шакир, в тоя миг зает да наблюдава през далекогледа си насрещния дунавски бряг.

— Е, стига, достатъчно, хаджи! — каза меко Мидхат. — Ти сам си заслужил... Важното е да го заловим сега тоя Левски. Колко години стана? Размири империята!

— Телеграмата на баща ми е ясна, ваше превъзходителство! Вчера Баш комитата е напуснал Букурещ, значи днес тръгва с парахода от Гюргево. Завръща се! — Хаджи Иванчо тържествуващо потри ръце и намигна. — Е, ще го посрещнем тогава ние тук, в Русчук!

Неговите думи подсетиха валията. Той се извърна към адютанта си:

— Какво става, Шакир?

— Още се бави, ваше превъзходителство! — отвърна младият офицер.

— Да не са пък променили часа?

Съобразителният хаджи Иванчо беше проверил.

— Разписанието си е същото! — каза той. И заклима с дългия си нос. После разговорът пак се върна на заслуженото повишение. Мидхат дори благосклонно издаде своята тайна. След някой и друг месец той също щял да остави провинцията. Друго е да се живее в столицата. Да, друго е.

— Щастлив ще бъда, ако се случи и там да служа под вашето далновидно ръководство, паша ефенди! — възкликна българинът.

— Щè, щè, хаджи! Още само няколко месеца — и аз ги броя!

Възбуденият глас на Шакир стресна и двамата:

— Тръгна! Параходът тръгна!

— Дай! — изправи се Мидхат. Невисок, вече напълнял, а от цялата му фигура все още лъхаше младежка енергия. Той пое далекогледа, пригоди го към зрението си, взря се. В кръга застана излезлият от насрещното пристанище параход.

— Ако чорбаджи Величко не е сгрешил, той път вече Демона на империята е в ръцете ми! — обяви той тържествено. Силно развълнуван беше.

— Не, не е сгрешил той, баща ми, не е — заклима веднага българинът сановник. — Пък и началникът на полицията е с него, паша! Нали Ибрахим бей е с него!

Ала друга мисъл тревожеше валията. Внезапно той рязко се извърна към адютанта си:

— Разпоредено ли е?

— Както ваше превъзходителство благоволи да заповяда.

— Не, слушай! — прекъсна го Мидхат. — Я ти сам! Сам, да не стане пак някоя поразия, чуваш ли? Лично на теб възлагам!

Шакир отсечено направи темане и с бързи крачки се запъти към изхода. Гласът на валията го застигна.

— Отваряйте си очите дали няма и други посрещачи освен вас! — предупреди го.

Младият офицер повторно поздрави и тичешком се спусна по стълбата. Хаджи Иванчо го изпрати с поклони и благопожелания.

2

Параходът, свързващ двата насрещни бряга, спокойно пореше придошлите води на Дунава. Приближаваше.

Както обикновено, палубата му гъмжеше от пътници. Мъже, жени. Стари, млади. Най-вече българи, ходили на гурбет или да погостуват на роднини. В свободното румънско княжество от десетилетия вече живееше многобройна българска емиграция, изселила се там не от добро.

Все пак всред това гъмжило опитното око още от пръв поглед можеше да отличи трима пасажери. Бяха се разположили на пейката пред комина. В единия ѝ край — чорбаджи Величко, бащата на хаджи Иванчо: дребно старче с пъргави очички и малка козя брадичка. В другия — Ибрахим бей, началникът на русенската полиция. С фес, но за случая оставил униформата. ПOMEЖДУ двамата седеше букурещчанинът домнул Медреа. Мъж представителен. С цилиндър. С черни накъдрени бакенбарди и дълъг златен ланец, проточен по карирана жилетка.

Като кимаше, той каза замислено усмихнат:

— Не знам как щеше да мине това време, ако не бяхме се запознали в трена, господа!

— Ами аз нали това му викам на чорбаджи Величко — съгласи се веднага турчинът, набит и кръглобрад мъжага. Очите му — малко ококорени, при това помътнели от ракията, която пиеше от калаеничето, скрито в скута му. — Язък, викам, чорбаджи, една сладка дума не можахме да продумама заради тоя Левски... Така ли беше, кажи, не беше ли?

И подаде калаеничето на чорбаджи Величко, на домнул Медреа. Те и двамата отказаха с глава. А той само това чакаше. Надигна го, засмука. Каква наслада! Дребничкият чорбаджия го гледаше с прикрит укор.

— Та знаеш ли го какъв е човекът, бей! — изписка той. Пъргавите очички запряматаха погледи. — Я ги виж! — прибави и

събеседниците му също вторачиха очи в пътниците. — Да се съмняваш във всекиго, да!

— Негов портрет някакъв нямате ли? — изненада се букурещчанинът.

— Нямаме, това е то я! По чужди приказки само го знаем. Но може ли някой да ти каже какъв е бил в началото?

Домнул Медреа не искаше да повярва.

— Не, вие ме плашите, господа! Как може веднъж с брада, веднъж без брада... рус, черен... Сто глави ли има тоя човек?

— Ех, чужденец си ти! Де да е шега, домнуде Медреа!

— И как казахте, че му е правото име?

— Той и имена има много... Левски му викат. Други пък го наричат Дякона. Други Аслан Дервишоглу...

— Сто глави, сто имена, домнуде! — вмеси се Ибрахим. — Сто хиляди гроша дава падишахът за него!

Домнул Медреа подсвирна с уста.

— Сто хиляди! Ще рече: по хиляда на глава. Или на име, а, Ибрахим бей! Та това е цял капитал, господа! Аз като търговец мога да ви уверя — това са много пари!

Той извади привично часовника си. Погледна го. Щракна капака му. Прибра го. Видимо нещо обмисляше.

— Прощавайте — каза. — Само едно не мога да приема. Не, не мога да приема, че той тъкмо с тоя параход ще мине Дунава, и то тъкмо днес!

Събеседниците му се спогледаха.

— Да му кажем ли, бей! — подхвърли затаено тържествуващо чорбаджи Величко.

Цивилният началник на полицията кимна. Но някакъв мъж с капела минаваше край тях, запътил се към другия борд. И чорбаджията трябваше да чака.

— Ние в Букурещ си имаме свой човек в комитета им, домнуде! — рече най-сетне той. Говореше тихо, ала явно изпитваше наслада от думите си. — Нашият човек там всичко е разучил. Васил Дякон Левски ще бъде на парахода днеска! Васил Дякон Левски ще пренесе днеска техните най-важни книжа, уставите!

— Какви са тия уставите? — попита също тъй тихо привелият се към него домнул Медреа.

— Какви ли? Ей такива! — И чорбаджията извади от пояса си някаква брошурка. — От моя човек! — додаде той и намигна.

— Ама това книжле ли?

— Огън! Огън, домнуле!

Букурещчанинът пое брошурката. Запрелиства я. Зачете тук и там: Човещина, Равенство, Свобода. И комитетска организация... И Революция...

— Разбираш ли накъде ги тика той нашите говеда? — не преставаше да разяснява чорбаджията. — Роби сме били! Я ни виж с бея как се спогаждаме... Ах, ах! Като си помисля, че един от тия тук, на парахода, е той! Кой, кой може да бъде? Тоя до парапета даскал Петко сè пише в книжата: той ми е най-съмнителен. А може, домнуле, може и тоя, дето все рови из джамадана си — нищо, че си е турил зъркала, тъй де — доктор Пушкарев се казва, демек пушки! Опасен човек. Ами ако се е предрешил като поп? Ей го там един — всичко става! Или оня, гурбетчията... А, видиш ли го, рус! Рус, спомняш ли си какво ти разправях — рус, синеок, ербап мъж!

— Ербап той, ама днеска сто хиляди ще ми влязат в ковчежето! — изгърси наведнъж Ибрахим и щастливо развълнуван, надигна отново своето калаениче.

В същото време параходната камбанка задрънча. Зарева сирената. Цялата палуба се оживи. Навред местеха сандъци, торби, бохчи. Попадията на подозрителния поп се запречка със слънчобрана си. Някакво дете се затича. Препъна се. Ревна с все глас.

Но друго, съвсем друго беше, което решително промени облика на парахода. Преди единствени чорбаджи Величко, беят и слугата му носеха фесове. А сега палубата почервения. Само попът не смени калимавката. И селянинът гурбетчия си остана с калпака.

На пейката до комина също бяха в треска. Ибрахим бързаше да доизпие ракията.

— Бей, стига! Остави я тая пущина, работа ни чака! — съветваше го укоризнено-приятелски чорбаджи Величко. — Аз най-добре да се поразмея с ония. А ти виж за багажа и избързай. Избързай да не са я объркали там нашите! — Извърна се към домнул Медреа. Заклима, засвятка с очи. — Прощавай, любезни — каза. — Дългът преди всичко! — И с котешки стъпки се отдалечи.

Багажът, споменат така загрижено, се намираше наблизно. А до него клечеше Узун Гирай, бейският слуга.

— Хайде, вземай и тръгвай! — викна Ибрахим.

— Моите две чанти аз ще си ги занеса сам — намеси се усмихнато домнул Медреа.

Узун Гирай и не мислеше за тях. Предостатъчно му бяха двата куфара — бейският и на чорбаджията. Той ги нарами. Тръгна. Заклати се. По-големият се изхлузи от рамото му и с трясък падна на пода.

— Говедо с говедо! — ревна Ибрахим. Негов куфар беше. — Я ела бре, хващай се и ти! — дръпна той един от пътниците българин, който тътреше сандъка си.

— Ефенди, аз моя си едва...

— Ай, свиньо гуярска! — кръглобрадото лице на бея настръхна, стана страшно. — Ти къде се намиращ, тук да не е Влашко, бре!

Миг по-късно изплашеният българин мъкнеше вече и двата куфара. А подире му се повлякоха беят и бейският слуга. Домнул Медреа ги погледа известно време. После прехвърли очи на своите две чанти. Еднакви, тумбести. Но и на тях не ги задържа. А се извърна към приближилия вече насрещен бряг, към пристанището с плоската сграда на митницата, пред която притичваха заптии и хамали, и зад него — градът, разделен наполовина от светлината и сянката на пролетното небе.

— Турция! Турция, ефендилер! — викаше оттам някой.

Друг глас, съвсем наблизно, прошепна:

— Ех, нашата България мила!...

До парапета беше застанал селянинът гурбетчия. Свалил калпака, рус, загорял от вятъра, той гледаше развълнувано брега. А домнул Медреа гледаше него.

3

Напрежение и страх цареше в митницата. Дори добродушният Али ефенди, с телените очила, запъваше пищова си. А зад тезгяха за багажите едва се подаваше дребничкият Мимиш ага. Той дъвчеше непрестанно и разперените му уши също дъвчеха.

Едничкият запазил самообладание беше Шакир — адютантът на валията. При всеки рев на параходната сирена той поглеждаше с превъзходство хората си и казваше:

— Спокойствие, ефендилер! Спокойствие!

Докато внезапно дребничкият Мимиш не викна:

— Иде!

Сега вече и за Шакир беше трудно да ги удържи. Али ефенди се барикадира с писалището си, отрупано с тефтери, с печати, с чибуци и джезвета. Четиримата заптии неволно отстъпиха крачка към изхода, здраво стиснали пушките. А тъкмо в този миг с викове: „Дръж и ти, Узун Гирай! Здраво, отсам поеми!“, в митницата гърбом влезе началникът на полицията. Шакир не можеше да повярва на очите си.

— Тоя малкия тука... Големия на файтона и право в къщи! — разпорещдаше се Ибрахим.

— Бей! — приближи го все още смутеният валийски адютант.

— И да не се отваря! — не го чу Ибрахим. — Женорята да не са посмели, преди да дойда, че колкото пари потроших за тия джунджурии!...

— Остави сега, бей! Оня, оня на парахода ли е?

— Кой оня?

— В името на пророка! Нали изпратихте телеграма от Букурещ?

— А! Ами на парахода е, разбира се, къде ще е! — Внезапно началникът на полицията се сети за българина носач. Подозрително вторачи в него изпъкналите си очи. — Я, я ти! Без преглед няма да минеш!

Българинът само това чакаше. Предаде куфара на Узун Гирай. Втурна се назад.

— Птиче няма да прехвъркне сега! — обяви боят. — Готови ли сте?

Шакир се изпъна по военному.

— Негово превъзходителство ми заповяда да завардя митницата и ми възложи лично аз да се заема...

— Какво? — пресече го боят. — Охо-хо!... Слушай, сани ефенди! Ти може да си адютант и всякакъв, но тук аз съм началник на полицията. И всеки да си знае своето, досещаш ли се? Пък, ако щеш, гледай! — Той пренебрежително му обърна гръб. — Али, отваряй си очите, като ги пребарваш, ей! Най-малко пет пищова е препасал оня... А ти, Мимиш, чуваш ли ме, Мимиш?

Мимиш спря да дъвче.

— Само уши съм, бей!

— Едни книжа се търсят, таквиз едни червени, устави пише на тях.

— Какво, какво?

— Каквото пише — пише, важното е да ги намерим! Викай ги, Али! Един по един да минават.

Пръв влезе доктор Пушкарев. Остави куфара и чантата. Подаде тескерето си. Али прочете описанието. Дигна очи. Заразгледа през очилата си очилатия пътник.

— Хм, доктор, а? Пу-шка-рев... Виж ти!

Той се извърна към бей, който насърчително му кимна. Добил кураж, с неприсъща строгост, Али внезапно изкрещя:

— Дигай ръцете!

Едновременно с неговия вик заптиите като един насочиха пушките си. А от уплаха пенснето на доктора увисна на връвчицата.

— Какво, ама к-какво, ефендилер? — запелтечи той.

Али бързешком опипа джобовете му, кръста.

— Къде си ги скрил пищовите, а? — рече, колкото изненадан, толкоз облекчен.

— Н-нямам!... Нищо нямам!...

Боят го приближи изотзад. Протегна ръка. Сграбчи мустака му и силно го дръпна. Не, не се отлепи! Докато ужасеният Пушкарев охкаше и стенеше, изражението на Али ефенди напълно се успокои.

— Щом са истински, не е Баш комитата, не! — каза той. — А после, сякаш бързаше да се отърве, подпечата тескерето и го тикна в

ръцете на доктора.

— На, слагай там багажа и се махай!

Но не така мислеше боят. Очите му не се откъсваха от Мимиш. Питаха: Има ли устави?... Няма! — отговаряше по същия затаен начин Мимиш. И после пак боят: Още ли не си намерил?... Няма! — отговаряше Мимиш и не преставаше да дъвче.

Докато докторът си събере багажите, докато побегне навън, на входа се появи даскал Петко. Ухилен. Закачливите му очи шарят насам-натам.

— Поздрави от Влашко, ефендилер! — викна. Сложи куфара си на тезгяха. Бръкна за тескерето. — То право е рекъл оня, ходим, къде ходим, пак в къщи се връщаме! — Общителен човек изглеждаше. И сигурно очакваше, че и него ще срещнат с добра дума. Но посрещачите мълчаха. Гледаха го. Разглеждаха го от петите до главата.

А в това време още един се вмъкна в митницата. Чорбаджи Величко.

— Този е той, най-подозрителният! — прошепна пътем на Али.

После приближи валийският адютант. Зашушука и на него.

— В тескерето ти пише, че си даскал, така ли? — подхвана най-сетне нишката Али ефенди.

— Ами, щом пише, вярно ще е!

Посрещачите бързешком размениха погледи.

— Аха! — поклати глава Али. — Я да ти видя очите... Сиви, демек сини!

Внезапно той изкрещя:

— Дигай ръцете!

Отново заптиите насочиха пушките. И дори Шакир тоя път откопча кобура на револвера си. Само че странно, младият учител не се изненада. Дигна ръце и не преставаше да се подхилква. Али ефенди бързо и внимателно го опипа.

— И тоя ли няма, бре? — попита Ибрахим.

— Само тая костура, бей!

Бяха толкова разочаровани, та чак не забелязаха, че домнул Медреа се появи на вратата със своите чанти. И какво да гледат него? Тук въпросът беше за сто хиляди гроша награда!

— Къде си скрил пищовите, разбойнико? — ревна Ибрахим.

— Ще ги скрия, ако ги имам. Нямам, бей!

— Ти не ще ли признаеш, че си Баш комитата Левски, а?!

— Кой? Аз! Аз Левски?... Ама, бей, нали пише в тескерето. Пък и ти ме знаеш, бей! Я си спомни анасонлийката... Като заминавах, дето заповяда да ми вземат дамаджаната, а?

— Как, ти ли беше? Вярно бе!

— Той е, той е, бей, помня го! — вмеси се веднага Али ефенди и с все сила подпечатата тескерето. — Е, щом е той, значи не е той!

Ала в същия миг викът на Мимиш ги закова:

— Той е! Ей ги книгата!

И тогава настана такава бъркотия, толкова револвери и пушки се насочиха срещу злополучния даскал Петко, че куражът му мигновено изветря.

— Стой! Не бягай! — крещяха.

Той нито бягаше, нито мислеше да бяга. Просто цял се беше разтреперал.

— Че те са си моите книжа — все пак успя да каже.

Но те тъкмо неговите книжа търсеха. Не друго. И първият, притичал до тезгяха, беше чорбаджи Величко. А там Мимиш ага продължаваше да вади от Петковия куфар и да трупа цяла грамада книги. Чорбаджията взе една. Разлисти я. Втора. Трета. Десета.

— Ама това са сметанки! — прошепна той на бея и на валийския адютант. Те също се увериха.

— Говедо с говедо! — изръмжа Ибрахим. За агата беше тая привична любезност, но можеше и да не е само за него. — А ти си събирай сметанките и по-скоро се омитай! — извърна се той към даскала. Ядосан беше беят. И с право беше ядосан.

— Съжалявам, съжалявам, господа! — вмеси се от входа домнул Медреа. Не каза защо съжалява. То се разбираше. И на любезността му веднага се откликна с любезност.

— Домнул Медреа е наш приятел! — представи го на Шакир старият чорбаджия.

Букурещчанинът се поклони. Понечи да тръгне. Ала се сети навреме и подаде паспорта си. А после дигна ръце да бъде обискиран.

— Я! И приятелите ако почнем! — развесели се Ибрахим.

— Моля! Законът си е закон! — настоя букурещчанинът.

Сега вече всички се разсмяха. Али ефенди побутна джобовете му. Върна подпечатания паспорт. Направи любезно темане. А после

домнул Медреа сложи едната от тумбестите си чанти на тезгяха и я отвори. Мимиш бръкна в нея. Загреба. Метални лъжици. От учудване престана да дъвче.

— Ама все лъжици ли е до долу? — попита той.

— Това ми е стоката, ага. Мостри.

— Зле ще ти потръгне тук търговията, любезни! — приближи чорбаджи Величко. — Те, нашите простаци, си знаят с дървени.

— Щè, щè, чорбаджи! Хората се учат на новото само когато има кой да им го покаже! — усмихна се домнул Медреа.

Затвори чантата. Свали я от тезгяха. И уж посегна за другата, близначката. Но дали от разсеяност, пак същата вдигна нагоре.

— Още ли бе?! — изуми се Мимиш, когато отново видя лъжици. — Ами че цял казан пилаф може да се изгребе с тях бе!...

Как да не се смеят на такава наивност! Но всичко си има край. Домнул Медреа се сбогува със своите нови приятели османлии и се отправи към изхода, съпроводен от чорбаджи Величко. И от някакво заптие, на което беят бе заповядал да носи чантите. А зад тях смехът изведнъж пресекна. Влязъл беше подозрителният поп. С него попадията. И преди още домнул Медреа да достигне изхода, вик на изумление и болка се понесе:

— Брадата ми!...

4

На площада пред митницата се тълпяха посрещачи. Домнул Медреа се спря. Примижа. Огледа ги. Видя очакването и тревогата. А чорбаджи Величко в това време каза:

— Че после мини, отбий се да те черпя едно кафе. Хем със сина ще те запозная! — Той говореше, а повече се заслушваше какво става вътре.

— С благодарение, но първом работата, чорбаджи!

— Работата първом, прав си! — И подсетен, старият чорбаджия бързешком се ръкува. Още по-бързо се запъти назад.

Букурещчанинът кимна на заптието да вървят. Двамата тръгнаха. А тълпата се отдръпваше да направи път на тъй странната двойка.

„Салеп! Салеп! Пари гуша, цери гърло!“ — викаше наблизно някакъв момчурляк, нарамил горещия гюм. Други, слуги от ханищата, крещяха: „Три гроша за нощувка!... Два, два гроша за нощувка!“

Домнул Медреа крачеше между тълпата и се усмихваше неопределено. Търсеше някого. За един дълъг миг погледът му се спря на стара възпълна жена, пребрадена с черен шал. После зашари пак от лице на лице. Докато откри превисок калугер с чаталеста брада, с прашна калимавка. Досами него се гушеше нисичък мъж. Незабележим. Само дето очите му, студени и остри, святкат на всички страни.

— Насам, ага — кимна домнул Медреа на своето заптие и приближи тия двамата. — Извинение — спря се той пред нисичкия, — твоя милост не е ли човек на господин Танасия, търговеца?

Студените очи се заковаха на букурещчанина.

— Аз съм — рече. — А твоя милост?

— Е, тогава води ме по-скоро в кантората — усмихна се широко домнул Медреа и едрите му зъби блеснаха. — Ага, дай чантата на господина! А за тебе — заповядай с благодарение!

Видяло цял грош в шепата си, заптието се закланя. Втурна се да пие салеп. А нисичкият посрещач понесе двете чанти към файтоните.

Натам щеше да се отпрати и калугерът с чаталестата брада. Но домнул Медреа го спря.

— Видиш ли я тая, старата жена, Миткало — прошепна. — Да, с шала. Кажи й: тук е! Ще дойде, кажи.

Четвърт час по-късно домнул Медреа, сиреч Левски, и нисичкият посрещач, наричаха го на подбив Големия, а в организацията го наричаха още Тайната (той беше главният изпълнител на комитетската тайна полиция), се намираха вече в някаква конюшня. Големият вадеше от втората чанта връзка устави. Прехвърляше ги в седлата на готовите за път коне. Левски, все още с цилиндър, четеше някакво писмо.

— Като кога с един револвер — учуди се Големия, извадил от дъното на чантата голямокалибрена шестак.

— Другият си е в мен — отвърна, без да вдигне поглед, Левски.

— Как, нали те пребарали?

— Е, да, „законът си е закон“. Но и моята работа си има правила — прибави Левски. Свали цилиндъра и измъкна от него малък барабан. — Само дето ми понатежаваше!

Бързи, приближаващи от двора стъпки прерязаха смеха им. Сега и единият, и другият револвер здраво бяха стиснати, насочени и готови. А погледите се стрелкаха към прозорчето горе. И към голямата залостена порта. Откъде да побягнат, ако са издадени?

Миг и страничната вратичка с трясък се отвори. Запъхтяна, чаталестата брада се подаде. Отец Матей Миткалото. Веселите му очи се вторачиха в Левски. Радостно пламтяха.

— Е, живи бяхме, а, Сатанаиле? — викна още от вратата той. Но беше толкова дълъг, та трябваше да се приведе на две. — Дай, дай да те прегърна, брате! — разпери той широките си ръкави и силно го обгърна.

— Чакай, Миткало, чакай, ще ме задушиш — освободи се от ръцете му Левски. — Каза ли й на старата?

— Казах, бъди рахат! Тъкмо се беше дигнала една дандания в митницата: хванали те, демек, врякат, кряскат...

— Хванали ме? Кого пак?

— Хич и не разбрах. Помъкнаха го нанякъде — рече нехайно Миткалото. А веднага след него и Големия се обади, но той трезво и практично:

— Сега му е времето да се измъкваме, Василе. Тъкмо няма да проверяват на градската порта!

— Млъкни — сряза го Левски. — Тук човек хванали вместо мен; в Букурещ някой предателствува, името му още не знаем. А ти — да използваме, да бягаме!

— Ама те тебе търсят, бе човек!

— Добре, че ми го каза!

— Не се навирай в устата на ламята, слушай мен! — увещаваше го и отец Матей по своя комичен, трогателен начин.

— Щом е така, и аз оставам. Длъжност ми е да те пазя! — изпречи се Големия.

— Вие оставите пазете, братя! — отстрани го усмихнато Левски и наложи цилиндъра си. — А за ламята, отче Матее, то нали все някой трябва да ѝ преброи зъбите, не е ли така?

5

Спрялата наблизко каляска озадачи домнул Медреа. Той попита повторно това ли е къщата на чорбаджи Величко. И чак тогава се отпрати към портата. Едното крило беше откренато. През него от двора прииждаха гласове. Той напрегнато се заслуша. Да, възбудени гласове. Единият пита. Другите му отговарят.

— Той ли е, или не е той?

— Той е, ваше превъзходителство! Само дете не си признава, ваше превъзходителство!

— Това го разбрах вече. Питам — заловихте ли уставите?

Домнул Медреа откренна още малко вратата и погледна. На пътечката пред къщи беше спрял възрастен турски офицер. Валията Мидхат паша. Слънцето святкаше в сърмата на мундира му. Но лицето бе в сянка, свъсено, ядосано. А боят и чорбаджи Величко, застанали встрани, бяха вторачили стреснати очи в това лице. Все там беше и валийският адютант. И още един друг, дългурест, дългонос. В сановнически мундир.

Ибрахим бей обясняваше:

— Той уставите в Дунава ги е хвърлил, паша ефенди!

— Ама съвсем същият е — подкрепи го чорбаджиата. — Рус, синеок...

— Прощавай, чорбаджи, но тая работа не е току-така — пресече го пренебрежително Мидхат. — Аз на негово императорско величество трябва да докладвам. Това ясно ли ви е?

— Въпросът наистина, е деликатен, прецизност трябва, наистина — намеси се дипломатично дългоносият. Хаджи Иванчо беше. Домнул Медреа го знаеше отпреди. И не него наблюдаваше сега, а младия адютант. Погледа, с който той гледаше полицейския началник. Ироничен поглед. Святкаща неприязън. Това си пролича и по гласа, когато Шакир каза:

— Единствената улика беше пушката, ваше превъзходителство!

— Как пушка? Пушка носи ли се в куфар? — избухна валията.

— Той между лопатите си я беше увил, Баш комитата — мъчеше се да го убеди Ибрахим.

— Къса е, ваше превъзходителство, съвсем стар модел. Разправяше, че вълци имало край селото му, затова я носел — вмеси се отново адютантът. И отново пролича намерението му да zlepостави бея. Домнул Медреа беше готов да се разсмее на това съперничество, ако в тоя миг младият турчин не бе извил глава. Видя ли го? Той побърза да се открие сам.

— Извинете, не знаех... В неудобен час ида! — каза, като пристъпи в двора. И уж се канеше да се върне.

На Ибрахим съвсем не му беше до букурещчанина. Ала съобразителният чорбаджия веднага пошушна нещо на валията.

— Моля, моля, драго ми е! — рече приветливо Мидхат, когато му представиха госта. — Винаги съм казвал, че търговията ще отвори път за напредъка!

Домнул Медреа отвърна с поклон. Влезе в кръга. Заговори с единия, с другия, докато валията не се извърна към Ибрахим:

— А ти разучи въпроса и ми докладвай още тая вечер — каза; тонът му беше строг, погледът също. — Ако е оня, и през нощта ме събуди. Но така — не!

Боят понечи да обясни нещо си. Преглътна. Изпъкналите му очи съвсем се ококориха. Внезапно той трепна с цялото си тяло и се втурна към изхода.

Всеки човек си има някаква страст. Мидхатовата страст беше политиката. Обновлението на Турската империя. И сега той побърза да развие пред домнул Медреа своите възторжени идеи.

Бяха отишли към оная част на градината, отдето се виждаше Дунава, пламнал в предвечерния залез. А до самия каменен зид имаше ябълково дърво, пламтящо и то и наляло се вече със сок. Домнул Медреа приведе клонче, разгледа го със светнали очи.

— Напъпило — рече. Усмихна се. Под къдравите мустаци едрите зъби блеснаха. Приятно беше да го гледа човек. — Скоро ще дойде пролетта, господа! — додаде той.

— Чуваш ли го, хаджи! — възкликна Мидхат. — Нямам грижи те, нашите съседи, нямат. А аз за друга пролет мисля, любезни домнул

Медреа! Да, обновление на империята! Прогрес!

— Всеки си мисли за своята пролет, паша!

— Уви, моите идеи не винаги срещат тук истинско разбиране — продължи прекъснатия разговор валията. — Назадничавост, да, стари, отживели методи на управление...

При всяка негова дума хаджи Иванчо климаше. И някакво трагично съучастие се изписваше на дългоносото му лице. А пашата продължаваше все по-увлечено:

— Например не използва ли той Левски, хитро и умело не използва ли той и не спекулира ли за бунтовническите си цели с тъпотата и с наивността на някои поданици — и българи?... Емигрантите, да! Разбойническият им комитет във вашия Букурещ го праща! И как допуска това положение вашето правителство? Отговорете ми, как?

— Не, нищо не мога да кажа, паша ефенди, просто не знам! Но уверен съм, че тук султанското правителство взема мерки, да? — прибави любезно незаинтересовано букурещчанинът.

— Мерки! Мерки! Та това е зараза, домнуле. Из цялата страна сме пуснали съгледвачи, награда е обявена. А истинската мярка може да бъде само една: час по-скоро да се обяви изравняване на всички народности в империята. Само така ще има спокойствие и ред!

— Колкото по-скоро, по-добре! — каза веднага и раболепно хаджи Иванчо.

Развълнуваният валия, явно стигнал върха на любимата си тема, обяви:

— Да няма повече турци и българи, и гърци, и всякакви! Всички да станат отомани — разбирате ли? Отомани! С едно име, с едно съзнание за национална принадлежност, с едно отечество, неделимо и велико, с един господар — негово императорско величество султана!

— Това е, това е то! — потвърждаваше и клатеше дългата си глава хаджията.

Само че домнул Медреа беше нещо озадачен.

— Може би е нелюбезно от моя страна... — започна той.

— Кажете, кажете!

— Изглежда като чужденец... Как да река: не разбирам разликата от сегашното, паша? — Същевременно с привично

движение той извади часовника си. Погледна го, щракна го. Мидхат неволно погледна своя часовник.

— Да, трябва да вървя — каза пашата, а продължаваше многозначително да се усмихва, развълнуван от собствената си реч. — Разликата ли? Аллах, огромна е! Но утре, утре ще продължим... Чест ще ми направите, заповядайте в конака, домнуле!

6

Каляската още не бе отнесла пашата и адютанта му, когато преданото изражение по лицето на хаджи Иванчо изведнъж се смени с тревога.

— Ами ако излезе, че не е оня?

— Съвсем на него прилича, бе сине! — увери го бащата. — Ето и домнул Медреа, и той ще ти каже! Този, гурбетчията бе, с калпака! Нали си го спомняш!

— Той да е Левски? Що думаш, чорбаджи! — извърна се смаяният букурещчанин.

Те все още бяха до портата. Гледаха след каляската. Вечерната заря бе изгаснала. Тих ветрец прииждаше откъм реката.

— Не, не може да е той! — продължи домнул Медреа, сякаш си размишляваше на глас. — Та помисли, чорбаджи Величко! Баш комитата иде от Букурещ, така ли?

— Е, от Букурещ, какво?

— Гурбетчията аз много добре го помня. Ами че той се качи в трена на Фрътещи!...

— Брех, не думай!

— Прощавай, чорбаджи, но така беше! И после къде е Фрътещи, а къде е Букурещ!... Да, да, сега съвсем добре си го спомням, като се пречкаше там с неговите лопати.

— Оплесках я аз, сине! — изплака старият.

Просто да го съжали човек!

А опитният други път хаджи Иванчо само кривна дългия си нос и се омърлуши.

— Твоят човек в Букурещ те е подвел, чорбаджи! — придаде най-незаинтересовано изражение на лицето си домнул Медреа. — В комитета, казваш. Че как се влиза така в таен комитет! Излъгал те е, прощавай!

— Не ме е излъгал, домнule, познавам си го аз. В печатницата им работи бе! Печатар е — миналия месец го настанихме там!

Очите на домнул Медреа за миг станаха студени и вторачени. После той каза:

— Е, няма какво, станала грешка. Пуснете го тоя гурбетчия и всичко ще се забрави. Инак, представяте ли си, ако работата отиде чак до султана?

— Тръгвай, още сега тръгвай, тате! — извика стресналият се внезапно хаджи Иванчо.

Домнул Медреа щракна часовника си. Усмихна се в мустаците. И рече:

— Да, и това уредихме. Сега да вървя и аз, че се смрачи!

Наистина се беше смрачило. Плътни сенки се настаняваха под навесите на разкривените порти. И само огромната река за миг и друг побледня. После и тя стана сива. Загуби се в далечината. А в тоя час домнул Медреа крачеше по безлюдната крайбрежна улица. Вървеше. Оглеждаше се. Търсеше някаква къща. Да, ето я на самия бряг. Още един път огледа напред и назад. Никого нямаше. Спусна се надолу по пътеката.

Ала тъкмо тогава от страничния сокак се зададе старият чорбаджи Величко. Пухтеше. Бързаше за конака. „Ще му река на бея, не го ли пуснем, ще река, лошо!“ — размишляваше си той гласно. Докато ненадейно видя познат силует. Цилиндъра, раменете, вървежа позна въпреки мрака. И въпреки че потъна в надолнището. „Я виж ти!“ — рече си. И щеше да извика. Да го спре. Но внезапно сам се спря озадачен. Стреснат се спря. И пак си говореше: „Ама къде отива той! Че това е къщата на Тонка! Синовеите й — ами че те бяха баш бунтовниците в града! А? Ами ако той е той?!“

Чорбаджи Величко се сниши, пролази до края на пътя. Надзърна. Взря се. Вратата долу се отвори и домнул Медреа потъна в нея. „Ами сега?“ — надигна се чорбаджията, замаян от изумление. Олюлявайки се, той се втурна по неравната крайбрежна улица. Размахваше бастуна си. Повтаряше си: „Само да не излезе! Само да не излезе!“

В единия край на масата бяха цилиндърът, бакенбардите, перуката на домнул Медреа. А на другия старата Тонка бе сложила чиния със сирене и хляб.

— Не, не съм гладен! — рече Левски. Сега, без дегизировка, той изглеждаше удивително млад. Косата, очите, кожата на лицето, всичко у него беше светло. Светла беше и неговата усмивка, макар животът му непрестанно да се разпъваше между самота и свръхнапрежение.

— Яж, гладен не гладен — хапни, то се не знае кога пак ще ядеш! — настоя старата.

— Права си, бабо Тонке! И после, какво по-сладко от хляб и сирене — отчупи той къшей. Усмихна й се пак. Гледаше я в очите. Ала видимо мислеше нещо си друго.

— Извести ли оттатък, че съм минал? — попита.

— Утре на ранина тръгва куриерът.

— Тогава дай хартия и перо.

Минутка по-късно той пишеше:

„Братя от Централния комитет в Букурещ!
Неопрровержимо знам, че постъпилият миналия месец печатар е турски шпионин и следва да бъде наказан от комитетската тайна полиция, както повелява уставът.

Ваш брат в делото — Васил Левски“

Той удари върху подписа си комитетския печат. Подаде писмото на Тонка. Тя го взе мълчаливо. Кимна. Откри някакво скривалище между страничните греди и го постави вътре.

— А голямото скривалище готово ли е? — попита Левски, като си отчупи още парче хляб и сложи върху него сирене.

— Не сме го изкопали. Но за дрехите, както ми беше заръчал — събрах ти аз оттук-оттам... — И тя отвори вратата на насрещния

килер. — Ей ги! Попски, заптийски, селски — изреждаше и се смееше с беззъбата си уста. Докато внезапно замълча и въздъхна.

— Василе, Василе, какви времена живеем, синко! — додаде с пречупен глас. — Като те гледам и тебе, все гонен, жена нямаш, деца нямаш...

— Не е само до мен, бабо Тонке. Че ти най-добре го знаеш!

Очите ѝ неволно се извърнаха към траурните портрети над скрина. Единият син убит. Другият на вечно заточение.

— Ох, майка да не си — прошепна. А с разчувствуванa ласка Левски обгърна нейното рамо. И никоя дума не би могла да я подкрепи по-силно в тоя миг.

Ала в следващия оглушително хлопане ги стресна.

— Отваряй мари! — реवेशе във някакъв глас.

— Ибрахим бей! — позна го тя.

Трескаво напрежение се прокрадна в изражението на двамата. Те се погледнаха един друг. Заслушаха се пак.

— Задръж ги за минута — овладя се Левски. — И с лампата, както съм ти казвал!

— Знаем аз, знаем!

Докато тя слагаше на масата дамаджана с ракия, той грабна бакенбардите, перуката, цилиндъра, отвори скривалището между гредите — не, цилиндърът не влиза! Той го смачка и го напъха вътре. Все тъй трескаво той извади от джобовете на жакета си някакви книжа и комитетския печат. А после напъха и жакета в скривалището. На кръста му препасани останаха да святкат двата револвера.

Тонка гледаше към него въпросително. Той ѝ кимна. Запъти се към килера. А тя откачи лампата и тръгна към пруста.

Във заптиите продължаваха да думкат по портата. Там беше и довелият ги чорбаджи Величко.

— Е добре де, няма да вляза — говореше той с Ибрахим. — Ама ти пък си отваряй очите! Хитра е тая Тонка, слушай ме!

— Стига си ме учил! — пресече го беят и още по-възбудено ревна: — Хайде, мари!

— Да се облека, бей, стара жена съм! — дойде отвътре глас.

Най-сетне вратата скръцна. Отвори се. Светлина затрепка. В тая светлина се мярна стопанката. А миг по-късно заптиите нахлуха. И уж от блъскането тя изгърва лампата. Непрогледна тъмнина настана. Викове се понесоха: „Дайте фенера бре!“ „Ще избяга!“ „Аллах, пазете се!“

Внесоха фенер. Блеснаха байонети. И изцъклени очи се мяркаха. И големи носове. Чалмалии фесове. А след това се появи и застрашителната физиономия на полицейския началник.

— Баш комита, предай се! — ревна той към неосветената част на стаята.

Никакъв отговор не дойде оттам. Внесоха втори фенер. И сега цялата стая се разкри. А Левски пак го нямаше.

— Под одъра! — заповяда боят.

Двамина неохотно се навряха под одъра. Погледнаха бързешком. Още по-бързо се дръпнаха.

— Няма го, бинбаши ефенди — рекоха с облекчение.

— Скривалище! — викна някой. Беше открил килера.

И тогава внимателно, много внимателно доотвориша вратичката му. А Ибрахим ревна:

— Дяконе Левски, излизай!

Но Левски не излезе.

— Мушни! — изкрещя Ибрахим.

Байонети се забиха в тъмния отвор. После се отдръпнаха безславно, набучили шуба, калимавка, някакви потури.

— Къде е оная! — извърна се боят. На лъв в клетка приличаше.

Оная, сиреч старата Тонка, беше опряла гръб и ги гледаше с присвити очи.

— Де си го скрила мари? — сграбчи я той. Разтърси я. Блъсна я в стената.

— Първом ми кажи кого търсиш, бей — отвърна тя затаено. — Синовете ми, вие ги взехте вече!...

А при масата няколко заптии, докопали дамаджаната с ракия, мълчаливо си я подаваха един на друг. Ибрахим ги видя и се втурна към тях.

— За туй ли сте дошли бре! — разблъска ги той. Удряше де кого свари. — Търсете... Петима в мазата! Петима на тавана!

Те се разтичаха. Трополяха нагоре и надолу. Окуражаваха се. Викаха: „Хасане, тук!“ „Дай фенера... Мушкай, мушкай!“

С револвер в едната ръка, в другата с дамаджаната, Ибрахим неочаквано се озова сам в полутъмната стая. Огледа се. Страхуваше се, а не искаше да издаде страха си. Надигна дамаджаната. Глътна веднъж. Глътна дважд.

— Няма го, бинбаши ефенди! — прииждаха викове от мазата.

— И на тавана го няма... Изфирясал Баш комитата!

Той избърса с ръкав челото си. Надигна пак да пие. Докато почувствува някакъв поглед. Извърна се ужасен, насочил револвера. В тъмния ъгъл все още стоеше забравената Тонка.

— Наздраве, бей! — рече весело.

— Я да си затваряш зурлата! — отдъхна си той. — Ще кажеш ли най-сетне къде си го скрила, а?

— Първом ти ми речи кого търсиш?

— Млъквай! Знам те аз, зъбките ти знам!

— Че аз откога нямам зъби, бей!

— Вън!

Тя излезе и сега Ибрахим вече наистина беше сам. „Кой го знае чорбаджията какво е гледал — говореше си. — Забърка я с гурбетчията, сега пък с букурещчанина... Дърт козел!“

Внезапно той реши:

— Стига! Тръгваме!

А заптиите само това чакаха. Втурнаха се през полуосветения пруст. Всеки гледаше пръв да излезе. После се разточиха по крайбрежния път. Лунният сърп вече се беше надвесил над Дунава. Оглеждаше се в просторните води. Подсмиваше се и той.

— Ама вярвай! Видях го с очите си, че влезе! — увещаваше чорбаджи Величко мрачния Ибрахим.

— Тъй ти се е сторило, чорбаджи! — отсече пренебрежително беят. После викна на заптието с дамаджаната. — Не се дърпай в тъмното, Хамди! Пред мен, да си ми пред очите!

Пренебрегнатият чорбаджия постепенно изоставаше назад. Той се опита да обясни на чауша. На онбашията. И те не искаха да слушат. На опашката вървеше самотно заптие. Чорбаджи Величко веднага се прикачи към него.

— Аз да ти кажа, ага, още на парахода го усетих оня! — започна той.

Неудържимо му се говореше.

— Вярно, много усещаш ти, чорбаджи! — рече заптието.

— Пък за оная, бабата, право вика боят, кучка бунтовническа — въже за нея!...

Заптието изведнъж се спря. Сграбчи го за шията. Ненавистно прошепна:

— Името ѝ да не произнасяш, чуваш ли! Не е за твойта мръсна уста то. Ей това е за нея!

И силен юмручен удар повали втрещения чорбаджия. А миг покъсно заптието Левски потъна в страничния сокак.

— Убиха ме!... Баш комитата... Зъбите ми, ох, зъбите ми!... — крещеше и стенеше чорбаджи Величко.

Заптите се струпаха около него. Осветиха го. Устата и брадата му бяха в кръв. А в шепата си държеше изкъртените си зъби.

— Дяконът Левски беше — фъфлеше той.

Това вече беше много за Ибрахим.

— Бе препънал си се, чорбаджи, и тъй ти се е сторило! — рече.

Махна с ръка и продължи пътя си.

8

Рано сутринта в голямата стая на валийството при Мидхат бяха дошли старият чорбаджия и синът му. А още и Ибрахим.

— Не, не и не! — викаше разгневеният валия. — Вие наистина прекалявате! А ако той е един почтен търговец, тогава?... Отговорете ми, тогава?

— Той на мен зъбите ми — зафъфли чорбаджи Величко. Ала тъкмо в това време влезе Шакир и всички се извърнаха към него.

Адютантът беше загубил обичайната си сдържаност. Бързешком направи темане. Погледна мимоходом началника на полицията. Каза:

— Проверих, ваше превъзходителство. В никой от хановете не е отсядал такъв търговец.

— Ето, ето! — зафъфли пак старият чорбаджия. Синът му понечи да го подкрепи. Но размисли. Благоразумно се въздържа.

Ала Ибрахим упорствуваше на своето:

— Може пък у някой от тукашните търговци да е!

— Може, ако не е това писмо! — прекъсна го със затаена неприязън адютантът. — За вас, вали паша! Донесъл го някакъв дервиш — прибави почтително той.

Предусетил вече нова неприятност, Мидхат бавно отиде зад писмената маса. Ала не седна на стола.

— Чети да видим какво още! — каза.

И Шакир зачете:

„Благодаря за любезната покана, но неочаквани обстоятелства не ми позволяват да се възползувам от нея. При друг случай бих продължил много любопитния разговор за обновлението и прогреса на Турската империя.

Препоръчвам се на Ваше превъзходителство — по паспорт Медреа, търговец на едро и дребно с железни лъжици“.

ГОДЕЖ

1

— Ето тук!... И тук! Целият десен бряг на Янтра! — рапортуваше възбуденият Шакир и сочеше с пръст картата на Дунавския вилает.

Беше сутрин. Ден като всички дни. Но във валийския конак в Русе владееше напрежение. Току-що се беше получила телеграма от Ибрахим бей. Пак му се изплъзнал Баш комитата.

— Разширете наблюдението и отвъд реката, Шакир — каза Мидхат и като взе писалка, начерта на картата докъде да бъде разширено наблюдението. — Ето и тия тук села...

— Само че някои от тях са черкезки, ваше превъзходителство.

— Е, та какво?

— Той не би се решил... Не, в ничия къща не може да се спре. Пък и българските села не ще посмеят да го подслонят!

Мидхат тежко се облегна в стола си.

— Какво знаем ние за тоя бунтовник, Шакир? Можем ли да предвидим ходовете му? Или това ви е оправданието?! — прибави той иронично.

— Ваше превъзходителство!...

— Дал съм ви срок да го заловите, сани ефенди! На теб и на бинбашията! Втора седмица мина — и какво?

— В началото мислехме, че той отива в Търново.

Пашата нервно забарабани по масата.

— Мислехме! — И гласът му беше недоволен. — Трябва да разберете веднаж завинаги, че той не е тръгнал да пътешествува!

— Беят настоя...

— Какво, питам, какво ще търси в Търново? Кого?... — надвеси се пак над картата валията. — Виж го как се движи... в кои райони... Селата, селата бунтува той, сани ефенди. Простотията и назадничавостта на ония той използва!

Шакир силно се изпъна. Тънък лъч слънце се спря на лицето му. В светлия кръг мускул четата забележимо потръпваха.

— Ако ваше превъзходителство позволи...

Но гласът на валията отново го пресече:

— Вече имаме достатъчно известия от съгледвачите...

— Току-що докладвах...

— Аллах! Ти наистина само докладваш! — възкликна с неприкрита доза самолюбие Мидхат и стана прав. Но две-три крачки бяха достатъчни. Овладея се. Гласът му беше съвсем друг, когато продължи: — Достатъчно, сани ефенди! Ясно ми е всичко!... Телеграфирай веднага на бея... Да, всеки пришълец в района, който аз очертах, да бъде най-най-най-внимателно наблюдаван! Наблюдаван и разучаван, казвам. — Изведнъж гласът му се изпълни с предупредителна строгост. — Да не почне пак с неговите арестувания наред!... Политично, сани ефенди, така ще му телеграфираш. Тактично трябва да се действа! Говорил съм ти...

— Ваше превъзходителство знае, че аз изцяло... — побърза да изрази своята преданост адютантът. Но възпламенен от собствения си глас, Мидхат и сега не го остави да се доизрече.

— Други мерки иска нашето време, Шакир — рече. — А не, вместо да изпише вежди, да извади очи, както се казва... Да! Ето тук някъде е тоя демон същи — длъжност ви е да го заловите колкото се може по-скоро!...

И ръката му с голям елмазен пръстен на показалеца още веднъж отбеляза с блясъци въздушна окръжност над картата, която в очите на младия адютант по някакъв неведом начин доби релефни и странни очертания...

2

И ето я оживялата местност... Истинската. Ето я реката. Край нея хълмове. Път лъкатуши през нивите, изкачва се, слиза. А по него някакъв конник. Левски. На предела той спря, извади малък далекоглед, разтегна го, заразглежда през него... Обичани простори! Напред сиви широти. През сребърни була над реката се прецежда бледа светлина. Водната площ светлее.

А още и две села видя. В по-близкото минаре. В селото зад него черкова. Един-единствен път води през тях, същият, на който се беше спрял.

Но друго задържа погледа му. В самото подножие на предела имаше дъбова кория и той я гледаше като на длан. Различаваше дървари. Кастрят отсечените трупи, товарят ги на колите си. Досами тях бе запрял конният отряд на Ибрахим. Жестовете на бея резки. Бичът му се заканва. А Левски гледаше всичко това и се усмихваше иронично. Ала и с тъга се усмихваше. Позната картина наистина — земя родна, злочеста, като в песента!...

С привично движение той прибра далекогледа и извади от силяха кутийка с принадлежности за дегизиране. А от нея рунтави селски мустаци. Овлажни ги. Залепи ги. Огледа се в огледалце. Прихлупи калпака си и нагласи гуглата върху му. Сега вече беше готов. Подкара коня. Само че не по пътя, а надолу, по пътечката. Към реката.

Скоро излезе на брега. Конските копита се отпечатваха по пясъка. Тук-там водата ги заливаше.

Внезапно се озова пред две пушки, подпрени на някакъв пън. Миг по-късно видя и заптиите, пазачи на тая пътека. Ловяха риба. Единият беше Узун Гирай, бейският слуга, позна го. Другият дребничко човече с мише изражение.

Да се върне ли, или да ги обезоръжи? При всеки нов звук записаните въдичари можеха да извърнат глави. А недалеч бе отрядът на Ибрахим бей!

Той безшумно се свлече от коня. Остави го в храстите. Запристъпя.

— Наслука! Наслука, ефендилер! Кълве ли, а? — каза височко и ги гледаше наивно-благопожелателно.

А те, в първия момент сграбчили оръжието, отново размахаха въдиците.

— Кълве, къде ще иде! — каза по-високият, Узун Гирай. И хич не усети, че сам се бе хванал на неговата въдица.

Но дребничкият продължаваше да го гледа подозрително.

— Ти кой си? — рече.

— Кой, аз ли? Тукашен, от селото... И аз съм по тая част — прибави Левски с най-наивна усмивка. Наведе се; гледаше нанизаните риби, цъкаше с език. — Е, това се казва... И като ги сложите после на въгленчетата — мале мила! Само дето не сте улучили мястото, ефендилер!

— Защо, бре гяур?

— Оттатък на тихото пъка от риба.

— Брех, не думай!

— Аз из оня ден, като му седнах, две ей такива хванах! — посочи с ръка новоизпеченият рибар. А ония хем му вярват, хем не. Цъкаха. Подсмиваха се.

— Али, слушаш ли? — не издържа бейският слуга.

— Ами ако речеш, да идем там — съгласи се дребничкият.

Тръгнаха, понесли въдиците и нанизаната риба. Но Али се сети за пушките. Личеше, че е човек на дълга.

— Дай да ти ги нося — предложи селянинът Левски и пак така наивно гледаше, като че ли става реч за мотики и лопати.

— Я не бутай! — ухили се Али. — Ти знаеш ли, че това гърми! — прибави той. Духовит беше. Вместо пушките подаде му въдиците. В края на краищата никой не устоява на любезността!

Когато отидоха на тихото място, селянинът Левски загрижено погледна небето.

— Язык, облаците пречат — каза той съчувствено. — Ако да имахте фишеци...

— Фишеци ли?

— Малко барутец, че да му гръмнем... И да видиш после как се събира с коша!...

— Бе барут има, ама таквоз, нали сме на пост...

— Ще чуе бинбашията, после отиде! — поясни и Али. Подсетен, той се надигна. Погледна към пътя.

— Аа! Тоя, дето... при нас?... — проследи погледа му селянинът Левски. — За не знам кого си дето разпитва?...

— Ти от дърварите ли си?

— От тях... Гледай, гледай, тегли! Дърпай де! — разтрепера се той (пустата му рибарска страст!) и когато Узун Гирай издърпа въдицата, на пътеката се запремята едър, бляскав шаран. — Нали ви казах! Това е мястото! Като не щете с фишеци, вар да сложим! Веднага ще я изкара отгоре!

— Вар, ама откъде вар?

— Е, че аз имам в къщи!

— Я го виж ти!... Я тичай, бре гяур!

Конски тропот заглуши думите. Отвъд храсталака, по пътя, приближаваше отрядът. Чу се Ибрахимовият глас:

— Узун Гирай! Али! Хей, чувате ли ме? Минавал ли е оттам някой?...

Али погледна селянина и ха да отговори. Но бейският слуга съобразително му направи знак да мълчи.

— Никой няма, бей! Пазим ний! Птичка не може да прехвъркне оттук! — побърза да отговори сам.

— Отваряйте си очите, хей!

Отрядът продължи пътя си. Нашите рибари го изпратиха с очи, докато зави към черкезкото село.

— Той, моят бей, съвсем се чалдиса с тоя Баш комита! — оправдаваше се присмехулно Узун Гирай.

— Сто хиляди гроша, Узуне! Парà е това, не е риба! — дълбокомислено прибави Али.

— А ти още не си ли отишъл! — сети се бейският слуга; рибарлъкът е такова нещо, та не оставя човека на спокойствие. — Тичай де! Колкото вар имаш, всичката я донеси... И да не се бавиш, ей, гяур!

— Че аз си имам кон! — надигна се с готовност новият им приятел.

— Виж ти късмет!... Хайде де!

Все тъй въодушевен, селянинът Левски се затича. Докара коня. Направи няколко неловки движения да се качи. Османлиите се смееха.

— Бе ти да не си го дигнал отнякъде това добиче? — намигаше Узун Гирай. — Ами че ти не можеш да го възкачиш бре!

— Повдигнете ме де!... Нали за варта!

Те го повдигнаха, а когато той подкара по брега, извърна се и рече:

— И за мен ще има някоя и друга, а, ефендилер?

— Хубаво де, хубаво! От нас да мине! Ти донеси варта, пък после ще приказваме... Видя ли какъв кон има? — прибави многозначително Али, щом българинът се скри от погледа му. Лакомия се изписваше на мишето му лице. — Какво ще речеш, кон за риба, а?

— Това, гяурите, са балами хора, но като тоя чак балама не съм виждал! — потвърди ухиленият Узун Гирай.

3

Все по пътеката откъм реката, Левски влезе в селото. Сега конят му беше натоварен със сухи клонаци и той го водеше за повода. Отдавна бе минало обяд. Слънцето разкъсало облаците и през процепа им лееше светлина. Но селото беше безлюдно. Или така изглеждаше само на пръв поглед. Защото миг по-късно от близката уличка се зададе рошав глашатай. Подире му крачеше заптие със свирепо изражение. Дългият нос сочеше ту едната, ту другата страна на мегдана, дето от портите надничаха изплашени селяни.

— И чувайте ей, веднага да кажете! — викаше глашатаят и думкаше тъпана, окачен на врата му. — Че заповед има от бинбашията и който крие, зло ще пати!... Дойде ли такъв човек — казвайте!...

Левски благоразумно поведе коня в съседния сокак. Но и там заптие. Познаваше го вече, чаушът Мустафа. Слязъл от коня си, османлията гледеше през процепа на някаква вратня. Какво да се предприеме? Левски само за миг се поколеба.

— Защо заничаш, ага? — приближи той чауша. — Кого търсиш, а?

Мустафа стреснато се извърна. Разширилите се очи постепенно се свиха.

— Я си върви по пътя бре! Не е твоя работа! — изръмжа той и отново се залепи във вратнята.

Дали е негова работа, Левски не оспори. Развеселен от гламавостта на чауша, той продължи безпрепятствено пътя си. Само едно го смущаваше — кого да попита за търсената къща? И как да не изложи стопанина? Но тъкмо тогава някакво русоляво момче, погнало две кокалести кози, се зададе. Той веднага го спря.

— Бе какво ги плещи онова заптие, че там била къщата на бай Нойковия Славей? — подхвърли ужким на подбив — Да не се е пък изместил?

— Ами, знае той! — ухили се момчето. Съучастие и пренебрежение се изписа на лицето му. — Че тя си е на другия край

къщата... Ей я там, с кривата порта! — посочи то и се втурна подир козите си.

Когато минутка по-късно Левски потропа на кривата порта, две големи черешови очи изплашено-любопитно го заразглеждаха през отвора. Той сети погледа им. Отлепи мустаците си. Усмихна се.

— Търся Славей — рече.

— Бати го няма, не отварям! — отвърна женски глас, трепетлив и млад.

— Другар съм му от Влашко, моме, отвори — настоя Левски. Не искаше чаушът да види къде влиза.

Малката портенска вратичка скръцна. Несмело се отвори. Показа се тънка височка девойка, пребрадена с кърпа. Сега черешовите очи отбягваха да срещнат погледа на пътника.

— Че той, бати, отиде на корията, ама вече го чакаме да се върне! — рече тя.

А от двора друг глас, старчески, побърза да се обади:

— Не е ли брат ти, Ружке?

— Другар негов, от Влашко, тате!

Някак разтревожено приближи дребничък, кривокрак мъж. По елек. Чертите на лицето му остри, напрегнати. По навик той държеше главата си малко наведена и изпитателно гледаше пришълеца от долу на горе. А дъщеря му веднага събра антерията на гърдите си. Сведе очи. Забърза към къщи.

Левски внимателно ги наблюдаваше. Най-вече стария.

— Ние там, на времето, със сина ти наедно лежахме в Букурещката тъмница, бай Нойко! — каза той с шеговита предизвикателност. И нарочно продължи, виждайки изплашените очи на стария селянин. — След разгрома на четите беше. Затвориха де кого хванат — по турско искане. Що, не ти ли е разправял Славей каква ни беше работата там?!...

Макар че уличката беше все още безлюдна (чаушът остана отвъд криволицата), Нойко бързо придърпа госта в двора.

— Влизай!... Дай и коня вътре! — говореше той разтревожено. — Били сте — били! Сега млък!...

Очите му се разшириха от изненада, щом видя как гостът отвърза въжето и натоварените на седлото сухи клонаци се разпиляха по земята.

— Какво?... Ама ти... какви са тия?... — недоумяваше.

— Не знаех, че синът ти е за дърва, та пътем рекох да ви донеса!
— разсмя се гостът.

Те влязоха в задимения пещник. Левски обходи с привичен поглед навред. Спря го на Ружка. Разтребваше. Усмихна й се. Тя порозовя чак до ушите.

— Заповядай де, седни — канеше го с престорена любезност бай Нойко. — То как се случи, че жената отиде у майка си... Я, я подай бардучето, Ружке. И някое морковче накълцай... По-чевърсто, по-бързичко!

Момата сложи на ниската паралия бардуче с ракия, хвърли поглед към госта и излезе да изпълни бащината заръка. Но Левски така и не видя тоя поглед. Очите му бяха през двора, в залостената врата.

— Греди за школото, казваш, ще докарат? — попита той.

— Те може и там да спят, че пътят им минава през черкезко село!
— някак припряно, настойчиво му поднесе столче бай Нойко. И все се слушваше.

Да, не му беше за първи път на Левски. Добре разбираше бащината тревога. Но делото се нуждае от хора. А тъй е уредено човешкото сърце — повече милее за своето, не за общото. Наистина, как да постъпи?

— Като си рекъл, да седна, бай Нойко — каза той. Свали калпака и ямурлука, окачи ги на водника. Остана по сетре. От силиаха му стърчеше кокалестата дръжка на револвер и втренчени, очите на бай Нойко не се откъсваха от него. Най-после той с усилие се опомни и дръпна устни, та да се усмихне.

— Пък не те попитах за името ти, госте — рече.

— Левски — така ме знае синът ти...

От изненада старият едва не стана прав.

— Що? Що думаш? — Уплахата му се превърна в ужас.

— Ти нещо като че ли се стресна, бай Нойко? Изглежда, синът ти е разправял?...

— Не... Не, не! — отпусна се на столчето старият.

— Тогава... от ония въвн ли се боиш?

— Не, бе човек! Само че що за християнско име е то, за бога!
Хи-хи... Левски!

— На някои харесва, на други не харесва, бай Нойко!

Влизането на Ружка накара и двамата да замълчат. Тя сложи чинийка с мезе и пак хвърли любопитен поглед. Видя револвера, но повече забеляза широките рамене. Очите, които тоя път срещнаха нейните и я накараха да изтръпне.

— Ружке, какво, майка ти няма ли я още? — попита неочаквано бай Нойко.

— Няма я, тате! — Смутена от собствения си глас, девойката тръгна да излезе.

— Чудна жена, брей! И тя като брат ти, отиде, та се не видя — загълча старият, но и сякаш на тръни седеше. Изчака вратата да се затвори след дъщеря му и изведнъж скокна. — Ружке, хей, Ружо! Стой мари, да ти изхортувам нещо — затича се подире й. — Хей, как ми щукна из ума.

Той излезе на пруста. Затвори внимателно вратата след себе си. Направи безмълвен знак на учудената Ружа да спре. Зашепна й. А в това време гостът — защото, уви, не му беше за първи път! — веднага приближи закниженото прозорче към пруста. Проби с пръст малък отвор. Долепи ухо, заслуша. Старият Нойко шепнеше на обърканата, изплашена Ружка:

— Тичай! Бързай! — говореше. — Ще кажеш на чича си... един хаирсъзин е дошъл да бунтува селото, речи; и пищов има, речи. Да дойде със синовете си, та да го натирим. Ама на заптиите — чуваш ли ме, на заптиите да не казва, че тогава пък за Славея лошо! И после тичай да пресрещнеш брат си! Води го у бабини си — залъжи го там! Нали си го знаем, пак ще пощурее! Запомни ли всичко, тичай!

— Ама нещо да облека, тате...

— Какво ще обличаш... Ей, кожуха вземи!...

Тя се втурна през двора. А баща й дръпна с длан изострените си бърни и тръгна към пещника. Очите му тревожно и тържествуващо блестяха.

Когато влезе, Левски бе на мястото си.

— Прощавай, прощавай, госте — заизвинява се още от вратата стопанинът. — А сега хайде наздраве!

— Наздраве, бай Нойко! — подаде му бардучето Левски. — То аз не пия, но едно морковче ще взема... Да си спомня как ме е срещнал бащата на Славей. Че аз реших: тръгвам!

— Тръгваш ли? Я! — трепна старият.

— Ще го пресрещна твоя човек. Хем по-длъжко ще си поприказваме за старите ни дела... а и за новите... Пий де! Какво ти затрепера ръката!

— Ами, затреперала... — Но явно другаде бе мисълта му. — То най-добре речи го на мен, каквото има да му разправяш, пък аз ще му го кажа. Че кой го знае, може и да не се решат по такова време. Черкезко село е това!...

— Ще се решат те! Така е устроен светът: всеки от нас решава едно или друго!... Ама ти пребледня — дръж здраво бардучето де!

И Левски стана. Наметна ямурлука.

— Ех, друг те мислех аз, бай Нойко! — каза и с упрек, а и с горест, ала думите му бяха последвани от силен писък. Откъм двора. Не е чаканата роднинска помощ, не! Нов писък дойде, заглушен от кучи лай.

Ужасен, Нойко блъсна вратата. Втурна се през градината. Все още и по-сърцераздирателни писъци се носеха...

Заптие едно — оня, същият чауш Мустафа, който заничаше пред портите — бе сграбчил Ружка и се мъчеше да я замъкне към плевника. А тя го удря. Драце го. Дърпа се и неистово пищи. Чалмата на турчина се беше развила. Той с мъка удържаше момата. В същото време се отбраняваше от ухапалото шалварите му куче.

— Милост, аго... Не ми срами детето! — молеше се бай Нойко, препречваше пътя му, силеше се да отскубне дъщеря си. Но внезапно откачил се от кучите зъби, чаушът се извърна и остро ритна стария в корема. Нойко се преви. Изстена глухо и грохна на земята.

А тъкмо в тоя миг Левски незабележимо притича зад гърба на чауша и застана на отворената врата, сякаш влизаше откъм улицата. Беше вдигнал качулката на ямурлука. На лицето лепнал черна брада. Той пристъпи в двора и увлеченият в борбата Мустафа неочаквано се натъкна на него.

— Пусни я!

— Кой си ти бре? — Без да изтърве своята жертва, чаушът освободи едната си ръка и посегна за оръжието си. Но Левски го превари. Измъкна револвера му. Насочи го към него.

— Пусни момичето, ти казвам!

— Гяурино... Как смееш на османлия!... Ти знаеш ли...

— Знам, знам... Аз съм пътник човек и я ме видиш, я не! Но ти пускай момичето, иначе те пращам при вашия пророк ибрикчия да му станеш!

Поразен от гласа и от очите, които го смразяваха, чаушът покорно пушна жертвата си. Още по-покорно тръгна към портата. Вън беше конят му.

— Качвай се!

Лукава усмивчица пробягна по лицето на чауша. В седлото бе затъкната пушка. Той се качи на коня, ала преди още да я извади, изумен усети, че непознатият се метна зад него.

— И хич не се опитвай! — каза Левски, побутвайки го в гърба с дулото на револвера.

— Ама аз съм по служба, ей! — недоумяваше Мустафа, задъхвайки се от безсилие.

— И това е служба... Пък и налага се!

За миг Левски се извърна към кривата порта. Кимна на Ружка. И на баща ѝ, надигнал се вече. Подкара коня.

— А сега, чауш, все едно че си приказваме — допря пак изпод ямурлука дулото в гърба на Мустафа.

Те бързо пресякоха селото. Отминаха глашатая и дългоносото заптие. Подире им думтеше тъпанът. Носеше се продраният глас:

— Ако видите такъв, веднага да обадите, че който не обади...

Те оставиха и последните къщи след себе си. Оставиха и пътя. Подкараха встрани, през угарите. Най-сетне Левски спря коня.

— Слизай!

Чаушът покорно слезе. От предишния му сербезлък не бе останало ни помен. Очите му не се откъсваха от револвера.

— Ама да не си решил... Милост, чорбаджи, деца имам! — проплака той изведнъж. — Няма вече, няма...

— Развивай пояса!

— Пояса ли? — не вярваше на ушите си чаушът. А после, досетил се, още по-ужасен погледна към близкото дърво.

— Ама ще ме бесиш ли, бе човек! Милост, джанъм!

— Ти по-скоро махай пояса! — врътна застрашително револвера Левски.

Привел се, той пое с дулото пояса, но не го докосна с пръсти, сякаш да не се омърси, а го захвърли настрана.

— А за коня и оръжието, спомен ще ми са от теб — каза. — Че какви не разбойници са се навъдили, като теб такива. Сега дигай ръцете!

Чаушът покорно дигна ръце. Целият се тресеше.

— Няма вече... Няма! В името на аллаха...

— Хайде, махай се!

— А?!...

— Тичай, ти казвам! Тичай да разправиш на твоя бинбашия... И ръцете горе!

Още един миг се поколеба чаушът. После се втурна да бяга. Шалварите му се свлякоха. Препънаха го. Той заора в угарта, жално гледайки ще стрелят ли по него. Но страхът отново му даде сили. И той отново побягна. Бягаше и дигаше шалварите си.

— Ръцете горе! — викаше подире му Левски. И весел, и презрителен бе неговият смях. А шалварите се свличаха и чаушът пак ги дигаше, и те пак се свличаха.

4

Скрил някъде коня, сега и без дегизировка, Левски приближаваше черкезкото село. Слънцето, разчистило най-сетне широка пътека към залеза, пламтеше уморено. Тук и там в далечината лека мъгла прибулваше храстите. Ластовици прехвъркваха, едва ли не докосвайки земята, плетяха мрежа над побелялата река, изчезваха по пътя към селото, накъдето гледаше и Левски.

Нещо ставаше там. Преди четвърт час гърмежи се чува. Но и възможно беше да е случайност. При черкезите човек на нищо не трябваше да се учудва. Все пак Левски продължаваше да стои нащрек и да чака. Той самият винаги отбягваше техните села. С турчина някак лесно намираще общ език; черкезите продължаваха да му бъдат чужди, в същността си непонятни.

И за друго мислеше през тая пролетна привечер, докато седеше на влажната земя. За човешката душа. Какви лабиринти, какви пропасти! Той прехвърляше през ума си целия разговор със стария Нойко. Да го вини ли?... И да, и не. Защото такива именно най-силно пречат на революцията. Но не го ли правят те от страх и бащина обич? Може би и от неразбиране, че само който е готов да жертвува сили и живот, той заслужава свобода... Бездна, същинска бездна, мислеше си, и добро, и зло може да се намери в човешката душа, и низко, и величаво...

Внезапно, сякаш да прекъсне мислите му или да ги потвърди, откъм селото на Нойко дойде камбанен звън. Спокойно и далечно се лееше над равнината. А тъкмо тогава от по-близкото село, черкезкото, се зададоха колите, десетина на брой. До тях селяните крачеха на групички. И на Левски все по-ясно му ставаше и забавянето, и гърмежите, които бе чул. Колите бяха празни, а само преди два часа той видя как ги товареха.

Дръпна се зад храстите. Изчака да приближат. Гредите наистина ги нямаше. Заразглежда внимателно хората. Гледаше ги и ги преценяваше. Дългурестият пуши мрачно и клати глава. Преметналият

ямурлука омърлушено дъвче семки. Добродушен старец безпричинно ръга добичетата... Ясно. Да е само до тях... Той скоро откри Славей, млад хубавеляк с руси мустачки, с лице, зачервено от гняв. Ръкомахаше, разправяше нещо на къдрокос мъжага, цяла мечка стръвница. Левски изчака колите да отминат, излезе на пътя и незабелязано настигна селяните. Смеси се с тях. Приблужи Славей. Заслуша се в заканите му.

— Мръсна гадина, звяр! Изедник, ти казвам, Къньо! Бе щях да го цапна аз, ама рекох: хайде за едни греди да не затривам къща, рекох!...

— Че ти за неговата ли къща си се загрижил! — изръмжа къдрокосият.

— За мойта, бе човек! Сестра имам, майка... Не знаеш ли какво ще стане после!...

Сега вече нямаше защо повече да се мълчи.

— И добре си сторил! — вмеси се Левски.

Славей бегло погледна към него. Понечи да продължи. Но нещо се сети. Нещо си припомни. Вторачи очи, а те все повече се разширяваха.

— Ха!... Ама ти ли си?!... — и се хвърли да го прегръща.

— Е, здравей, здравей, Славее! — отби порива му Левски, давайки знак да мълчи. — Минавах, та рекох пътем да се спра във вашето село. Пък то какво излезе: ето те! Е, как живееш? Ожени ли се? Какво правиш? — питаше той едно след друго, та да му остави време да се опомни.

— Бе то, жененето... гласи там нещо моят старец... ама пак ми дожаля, Дяконе! — изтърси внезапно момъкът.

— Ти, какво, името ми си забравил! — направи му отново знак да мълчи Левски. — Бе, Димо се казвам, да! Е, случва се човек да забрави! А какво с гредите?

— Гредите ли? Аа, мръсна работа. Задигнаха ги черкезите. Викаме им, че са за школото, не, на тях за джамия им трябвали! Пладнешки разбойници, брате!...

— Та излиза, такъв ви е комшулукът, а?

— Комшулук, вятър!... — изръмжа Къньо. — Викам аз да се жалваме на Русчуклията, нали е дошъл да търси разбойници, а има ли по-големи от черкезите!...

— Рече за него и ей ти го, иде подире ни... Жалвай се де! — подхвърли насмешливо-ядовито дългурестият селянин, прикачил се към разговора.

Наистина от черкезкото село бе излязъл отрядът на Ибрахим бей. Славей тревожно погледна Левски, но той само се усмихна окуражително, подканвайки го да се качи в колата. Неволно селяните се скупчиха.

— Да му речем и за кравите — говореше един.

— Ами за снопите, посред бял ден като беше...

— Бе вие ги оставете вашите снопи, те внучката на дядо Пантелея отвлякоха, ей това трябва да кажем — забоботи Къньо.

Слушаше ги Левски и ту тях гледаше, ту прехвърляше поглед на конния отряд. Пред всички яздеше Ибрахим. Пискюльът му се люлееше. Очите святкаха. Пот блестеше по челото.

— Говеда! — запря той с мъка коня си, когато неговите хора изтрополяха встрани, по угарта. — Вие защо сте препречили пътя, а?

Бичът му изплющя по лицето на приближилия го дядо Пантелей. Старецът залитна. Селяните се стъписаха.

И тъкмо тогава Левски се намеси. Беше се качил в колата. Прихлупил наполовина гуглата.

— Ние от черкезите се жалваме, бинбаши ефенди! Гредите за школото откъгнаха! В теб ни е надеждата!... — Сините очи гледаха бея право в лицето.

— Я си затваряй зурлата, бре! — ревна бинбашията; никак не му беше до греди сега. — И колите ви трябваше да вземат, хаирсъзи такива. Видяхте ли го оня бунтовник?

— Ние за гредите, рекохме, ще заповядаш да ни ги върнат — започна пак със същия глас Левски, но бинбашията не изтрая. Шибна коня си. Препусна към българското село. Подире му шумно се източиха заптиите.

— Проклетници! Изедници! — изпрати ги дядо Пантелей. Бършеше кръвта от лицето си. — Кога най-сетне ще се отървем от вас!

— Помогни си сам — и господ ще ти помогне! — обади се от колата като отглас Левски. Изведнъж всички се сетиха за него. Заобиколиха го. Гледаха го, като че ли чак сега го виждаха.

— Чакай, кой си ти? Откъде си?... Брей, ама как му го тръсна за черкезите! — заговориха отвред. А той се усмихваше по своя малко

шеговит, същевременно горестен начин. За първи път ли го срещаха с толкова изумление, малко ли болка виждаше по родната земя?!...

— Кой съм... Човек съм — каза той. — Като вас човек, българин.

И очите му, вече развеселени, следваха потерята, запряла се отново нататък, пред селото.

А Ибрахимовият отряд бе попаднал на злополучния чауш. Без кон, без чалма и фес, без оръжие, с шалвари, които трябваше непрестанно да поддържа с ръце, Мустафа наистина бе жалък.

— Стой! Стой!... — спря хората си бинбашията. — Ама ти ли си бе? — не можеше да повярва на очите си.

— Аз съм, бей... само че жив да ме оплачеш... Оня... Баш комитата, той ме нападна!

— Нападна ли те?!

— Съвсем ме обра, бей! Гледай ме на какво дередже съм!

— Гледам те, говедо такова! И защо му се остави ти?

— Ами, бей, това не е човек. Аллах ми е свидетел!

— Стига!... Казвай къде, къде се е скрил?

— Избяга, бинбаши... Коня ми взе, хей нататък се пръждоса, все покрай реката!

— Пак го изгървахме... — тресеше се от гняв Ибрахим. — Ти си виновен, Мустафа, ти!... Съд ще те съди!

— Милост, бей!

— Млъквай! Казвай поне как се е издокарал дженабетинът?

— Страшен е, бей! С червена брада, огнена!

— Хайде де! И огнена, а? Ти баламосваш ли ме?

— Е, може и черна да е била. Но очите му — шила същи!

— Ай, шейтан! Къде да го гоня сега, а, ей на, смрачава се... Стига за днес. Каквото ще става, утре да става. Тръгвайте!... Шани, вземи го на коня.

Отрядът продължи към селото. Натам отиваха и колите, макар и по-бавно. Слънцето съвсем бе прихлупило хълма. За миг и два цялото ширине запламтя. Все по-ниско се стрелкаха ластовиците. Все по-ниско се стелеше мракът.

— Ще ги извикам аз, Дяконе, бъди спокоен — каза Славей, когато навлязоха дълбоко в селото и всяка от колите заскрибуца към дома си. — Само това, дето у нас да ги събера — недей! — продължи угрижено момъкът. — Не го знаеш ти баща ми какъв е!

— Бездна е човешката душа, Славее! Всичко може да се намери в нея, брате... — сложи длан върху ръката му Левски; предишните си мисли изричаше на глас. — Чувай, да не забравя. Не е ли идвал из тия дни някой наш да пита за мен? Един такъв висок, с калугерски дрехи и брада. Пощата го наричаме!

— Не. За у нас ли се бяхте условили?

Стигнаха кривата порта. А когато бай Нойко отвори, някак стреснато откри кой седи до сина му.

— А! — възкликна, може би не очакваше да се видят повторно.

— Ами нали конят ми остана у вас! — разсмя се Левски.

— Конят ли? — извърна се изненадан Славей. — Че ти бил ли си вече тук?

— Тя щеше да стане една... — наведе глава старият.

Скочил от колата, Левски сложи ръка на плещите му.

— То ако има грешка, нали има и прошка, бай Нойко... — рече, усмихваше му се. — Да, да, така е уреден светът, и тия, дето го нареждат, сме ние!...

5

Съвсем се бе стъмнило. Облаците се бяха изпокрили зад хълмовете и над плетищата блестеше бялата луна, любопитствуваше какво има още да става.

А това, което имаше да става, се наричаше тайно събрание. Но поканените се бояха. Озъртаха се. Криеха се в сянката на зидовете. Притичваха от порта на порта, докато стигнат най-кривата, бай Нойковата порта. Там вече Славей ги чакаше.

— Ти ли си, Къньо?...

Или:

— Бай Будине, обади се, че си ти!...

— Закъснях ли, Славейче?

Малката вратичка скръщаваше.

— Влизай, още неколцина чакаме!... Върви направо в собата!

А в същото време долу в пещника ставаше не по-малко изумително събитие. Левски преправяше външността си, та да е готов за следващия ден. Пусна в котлето с вода някаква боя и каза на Ружка:

— Поливай сега!

Наведе глава. Момичето несмело грабна от котлето. Поля косата му. Поля я пак. Застаналият при вратата бай Нойко размени многозначещ поглед с жена си, хубавица някога, вече повехнала и съсухрена. Учудени бяха. И изплашени. Левски приближи окаченото огледалце и се погледна усмихнат. Оттам го гледаше друг човек, чернокос и мургав.

— Е, ще ме харесат ли такъв момите, бай Нойко? — наведе се той към огъня, та да изсуши косата си.

— Ти гледай турците да не те харесат! — каза с половин глас стопанинът.

— Ами че аз нали за тях се докарвам я! — разсмя се Левски.

А бай Нойко го гледаше все тъй смутено удивен, чудеше се наистина ли му е весело!...

И Ружка бе вперила очи в него. Но не говореше. Не питаше. Някакво непознато чувство се беше разтворило в душата ѝ. Люлееше я. Сама не знаеше чернокос или рус, какъвто беше преди, ѝ е по̀ на сърце.

И други събития ставаха тая нощ в селото!... По пътя приближаваше конник. Чаушът Мустафа, а с него и някакъв черкезин, и той пазач, напрегнато се взираха в приближаващия.

— Тоя ваш ли е, ага? — попита шепнешком чаушът. Гласът му издаде, че не е забравил прежеждието от деня.

— Не, по̀ изглежда да е ваш, чауш ефенди! — отвърна черкезинът.

Двамата (те караулеха в покрайнините на селото) продължаваха да гледат конника. А той все повече приближаваше, не подозирайки засадата.

— Я, я ти го спри, та да разберем... Върви! — избута Мустафа помощника си. Не че се страхуваше, това не би признал. Но агата бе местен човек. Познаваше тукашните хора!...

— Хей, чакай! Стой! — викна излезлият от засадата черкезин.

Ездачът стреснато опъна повода. И към силяха посегна, но те не видяха. Дигнал фенера, черкез ага се мъчеше да го освети. Откри се чаталеста брада, големи живи очи. Конникът бе с ямурлук.

— Къде по това време? Не си тукашен!... — продължаваше да вири фенера си черкезинът.

— Българин съм, човече божи. Замръкнах. Нойковата къща диря, Нойко, дето има син Славей! — рече на един дъх пътникът. Не знаеше за отряда на Ибрахим. А и трябваше някак да научи къде е тая къща.

— А!... Него ли? — съобрази веднага черкезинът. — Ей там зад мегдана е. Като вървиш, тъкмо там ще те изведе. С най-кривата порта.

— Благодарско, ага, не знам колко щях да се оправя — кимна конникът. И отмина. А чак тогава укрилият се в тъмнината Мустафа се плесна по челото.

— Бе тъй ли ми се стори?... Че той нали беше с брада!

Сега изведнъж и черкезинът се затресе.

— С брада беше, чауш ефенди... И с ей такива очи... Ами ако е той?

— Той е! Баш комитата е! Веднага го познах... Тичай, тичай да събудим бея!... — И последван от помощника си, Мустафа се втурна

по тъмния сокак да дига бинбашията.

А събраните у Нойкови мъже и не подозираха какво ти очаква.

6

Когато Пощата, сиреч отец Матей, влезе в собата, Левски вече беше подхванал разговор със селяните.

— Ето един, когото чаках! — изправи се той и радостно го здрависа. — Е, сега пък аз да те посрещна, брате!

— То санким това ни е работата, Сатанаиле! — ухили се широко Миткалото, разтърсвайки ръката му.

— Тогова, светиня му, Пощата го викат — представи го на селяните Левски, щом видя, че са вперили очи в смачканата калимавка. — Пощата, да, такава му е длъжността, и името му за вас ще е такава... И изобщо — продължи той прекъснатия разговор — нашата работа иска тайност, братя! Главите сме си сложили в торбата, но пак са ни мили. Тъй си е. А още по-мило трябва да ни бъде делото. Веднъж завинаги да се отървем от тия душмани. Да си добием волността — свободната наша българска държава!...

Той продължаваше да говори, а във, в полуосветения пруст, Нойко се таеше, подслушваше смутен и по своему беше развълнуван.

— Ами Русия? Русия ще ни помогне ли, Дяконе Левски? Че без нея накъде! — сети се внезапно дядо Пантелей. Кръвта бе избърсана от страната му, но следата от бича дълго щеше да личи.

Отдавна бе познат на Левски тоя въпрос. Той не само имаше отговор за него, но искаше и другите сами да си отговорят.

— Помощта е едно, а да се чака наготово е друго, дядо Пантелее! — каза. — Срамно и недостойно е да речем на другите: Умрете за нас, а ние ще си седим на топло в къщи... Така ли е?

— Така е! Право е! — одобриха вкупом няколко гласа.

— Матушка Русия е голяма, силна, велика, тя няма да ни изостави в решителния час, но важното е какво ние сами... Имаме ли смелост, дързост... Това сме се събрали сега да решаваме, братя!

— То и в евангелието е писано — подкрепи го по своя си начин отец Матей. Ала силно хлопане пресече думите му. И кучи лай. За миг

всички се заслушаха. Славей изхвъркна навън, та да види какво има. Минутка по-късно в стаята нахълта бай Нойко, едва поемайки си дъх.

— Турци! — изкрещя той. — Ах, майчице мила, сега какво ще стане?...

Невъобразима бъркотия настана. Наистина, Миткалото веднага измъкна изпод расото огромен револвер, а Къньо проточи нож, закривен като ятаган, но останалите се щураха безсмислено. „Ами сега?...“, „Стана тя...!“, „Що ми трябваше на баир лозе...“ — чуваха се ужасени гласове. Докато Левски не викна:

— Спокойно, братя!... Ние с Пощата ще се измъкнем някак, а вие — сбрали сте се на разговорка...

Само че тъкмо тогава в собата се върна запъхтеният Славей.

— Отвсякъде сме обградени! — рече разтреперан.

— И комшулука ли?

— Отвсякъде, Дяконе!

— Е, тогава... — Левски се поколеба само миг. — Ами така е! Ще се годявам!... Я доведете момата. И вино донесете. Ракия... И китки, най-важното китки! Не ме гледайте като замаяни де. По-скоро сядайте!... Оръжието под масата, Поща, не ни е за първи път!... Дай и твоите комитетски книжа — разпореждаше се той, докато Славей и братовчедите му изпълняваха тичешком неговите заповеди. — Ето, вземи и тези, бай Нойко, скрий ги някъде и води момата, че зет ще ти ставам!... Славее, отвори им на ония, отвори, ще счупят портата!

Не се мина много и сред ожесточения лай на кучето откъм двора проехтя Ибрахимовият вик:

— Дяконе Левски, предай се!...

А в собата, насядали, закитените вече биха подели песен.

— Дяконе Левски, предай се! — дойде отново викът.

Миг и стайната врата с трясък се отвори. Байонети щръкнаха. И смел, защото въпреки че понякога Ибрахим бей бе смешен, случваше се да бъде и безразсъдно смел, сега той пръв влезе в собата, с един-единствен револвер в ръка. Спря се. Гледаше и не разбираше. Насядалите край масата годечари пееха:

*Земи ме, моме, земи ме, душо,
земи ме, душо — зела те вода!...*

земи ме, душо — зела те вода!...

— Млък! — ревна той. — В името на падишаха, Дяконе Левски, арестувам те!...

Да, лесно беше да се заповядва. Но кого всъщност арестува? Замлъкнали най-сетне, всички бяха вперили в него очи и той оглеждаше тия всички един по един. Насред накичените — годеник и годеница. До тях старият Нойко и жена му. Дядо Пантелей за кум. Къньо, излегнал се цял на масата, ужким препил. А отец Матей, вдигнал бъклица, благославяше. Наистина някои ръце потрепераха, но то можеше да е и от внезапното нахълтване.

— Хм — рече озадачен Ибрахим. — Ще ми хитруваш пак, а? Пусни бъклицата! — изрева той внезапно и за общо изумление с не чак дотам смели стъпки запъти се към Миткалото. Пръстът му беше върху спусъка на револвера. Побегне ли, стреля!

— Нищо не разбирам, бинбаши ефенди! — сложи на масата бъклицата отец Матей. И наистина беше не по-малко озадачен от другите. — На мен ли казваш?...

— За теб, за теб, баш бунтовнико! Сто хиляди гроша струваш!... Най-сетне си ми в ръчичките! — говореше едно след друго беят. И уж приближаваше, а все беше далеч. — Е, Мустафа, той ли е, или не е той?

— Той е! Той е! — хълцукаше от радостно възбуждение чаушът.

— Ама ефендилер, ама защо ми разваляте годежа?! — рече изплашено-недоволно годеникът Левски и прегърна годеницата, та ужким да я успокои.

— Теб кой те пита, бре! — стрелна го пренебрежително бинбашията. — Я, я всички наведнъж... заобиколете го де!... Дръж ръцете горе! — не преставаше да фиксира той отец Матея.

Докато заптиите обкръжаваха отвред набедения Баш комита, тръпка от напрежение мина надлъж по масата. А годеницата несъзнателно се притисна още по-силно към годеника си. Само че той сега не мислеше за нея. Свалил ръце под масата, дето бяха револверите, той следеше менливото изражение на бея. Видя как чаушът и някакъв черкезин, заобиколили Миткалото, изведнъж се

хвърлиха върху му. Извиха ръцете му. Теглеха брадата. Да, тъкмо това бе очаквал!...

— Пощуряхте ли, бе хора! Ой! Ой!... — ревеше престорено, а и истински ревеше отец Матей.

Но още по-смаян беше беят.

— Ами че тя, брадата, не е залепена?! — извърна се той към Мустафа.

— Твоята може да е залепена — ръмжеше отдолу Миткалото. И той бе разбрал, станало е грешка. Да, слава богу!

Но чаушът не отстъпваше:

— Аллах ми е свидетел! Той е, същият е!

— Откак се е запопил, все там му е брадата на поп Груйча, но може пък и да ни е лъгал! — обади се неочаквано годеникът Левски. — Дръпни пак, бей! Дръпни, че да разберем и ний!...

— Хи-хи!... — разсмя се дори бай Нойко, макар гласът му да беше половин глас.

Неочаквана веселост бе навлязла в опасността. Ибрахим дърпаше един по един космите, хилеше се. И други ръце се протегнаха. Дори годеникът стана да провери истинска ли е брадата, но бинбашията пренебрежително го изблъска.

— Гледай си там годеницата бре! Какво се месиш, дето не ти е работа! — викна той. А после хвана Мустафа. — Я ми кажи ти подиграваш ли се с мен? — Освободил се най-сетне от мъките, отец Матей стана прав. Цяла глава бе по-висок от другите. Ибрахим не можеше да не забележи. Измери го с поглед. Припомни си. Внезапно се извърна и зашлеви силна плесница на Мустафа.

— Говедо! — викна; трепереше от яд и обида. — Ти мен ли ще баламосваш! Че аз не го ли знам още от Русчук колко е висок Баш комитата... Вън! Казах ти: на съд ще те дам!... Ами ти, папаз, какво търсиш тука, а?

— Годеж без поп може ли, бей ефенди! — вмеси се отново словоохотливият годеник. — Я, тъкмо си дошъл, я пийни една ракийка за здравето на годеницата ми. Заповядай де, заповядай!... — канеше го той и тикаше в ръката му твърде големичка писана плоска.

— Махай тая ракия! — отблъсна го бинбашията. Искеше да каже: неподкупен съм. Но, от друга страна, преживяната възбуда и

напрежение го правеха неустойчив. — Е, дай, като си рекъл! — реши се най-сетне. Взе я. Рече наздраве. Надигна я. Пи.

— Ха, ха така! — обадиха се няколко гласа едновременно.

Дори бай Нойко възвърна обичайната си старешка хитрост. Подканяше:

— Пий да са здрави годениците, бей ефенди!... И да се множи челядта за доброто на царщината ни, пий за славата на нашия превелик господар...

— Амин, дай боже! — пропя внезапно отец Матей, размахал отново бъклицата. — Кой каквото мисли, това да стане! — продължи да благославя с гръмкия си глас.

Сред тая шумотевица годеницата, причервила се и смутена, излеко извърна големите си черешови очи към Левски. А той, срещнал погледа ѝ, усмихна ѝ се окуражително и сърдечно.

— Хайде, годете се, женете се за славата на падишаха! — каза благосклонно Ибрахим. А после между две глътки добави с обичайната си закана в гласа: — И да сте мирна рая, че инак мислете му! Пък оня бунтовник аз още утре ще го хвана! — Нужно беше да поддържа авторитета си.

— Чували сме ние, бей, здравата пипаш ти! — заклима с уважение годеникът.

— Чувал ли си? Аа!... — възкликна поласкан Ибрахим. — Ти в Русчук идвал ли си?... Чакай, аз откъде те знам тебе!

От внезапното му любопитство всички изтръпнаха.

— Мен ли? Ами от днеска... Нали, такова, за гредите се жалвахме, а ти бей, благоволи...

— А, вярно! Ти ли беше, дето много приказваше... — Но нещо се беше пречупило в настроението на Ибрахим и той понечи да върне плоската.

— Тя си е за тебе, бей, обичаят е такъв! — отклони ръката му бай Нойко. — Ами че аз една дъщеря имам...

— Е, щом е тъй!... — Ибрахим я предаде на едно от заптиетата и излезе с подчертано достойнство. Славей и бащата тръгнаха подире му да го изпратят.

И ето че най-после всички си отдъхнаха. Смях, весел и буен и тържествуващ смях изпълни собата. Всеки припомняше как е било и какво е могло да стане.

— Е, годещът, слава богу, свърши! — прекъсна ги Левски. — Благодарим ти за помощта, Ружке!

Думите му я подкачиха да стане. И тя наистина бързешком се затича към вратата, сподирена от майка си, но не се смееше като гостите. Премного бе сериозна и смутена.

— А сега какво, братя, да продължаваме? Да?

Някои кимнаха. Други се настаниха по-удобно. Трети рекоха: „Говори, Апостоле!... Разправяй как трябва да бъде... Испитай ни дали сме достойни...“

— Та нали изпитът вече мина, братя! — каза Левски. — Да, да. Какъв по-голям изпит... А сега тия, които са се решили да вървим задружно, нека повтарят след мен. — На разчистената маса той положи евангелие и устав, кръстоса върху тях револвер и кама и с глас, който накара всекиго да изтръпне, подхвана клетвата:

— Кълна се — говореше и селяните веднага след него в хор повтаряха, — и нека това свято оръжие ме накаже, ако не сдържа клетвата си, че няма да пожалья имот и живот за освобождението на нашето премило отечество България!...

Вън, в полуосветения пруст, допрял глава о закниженото прозорче, седеше Нойко и слушаше. Все там беше и Ружка. Сгушила се в майчината прегръдка, тя тихичко хълцаше.

— Как да не е истина, бе мале!... — повтаряше. Не можеше, не искаше да разбере. — Та нали утре цяло село ще каже: годена-негодена...

— Недей, недей, дъще, недей плака!... — успокояваше я майка ѝ и галеше косата ѝ. — Не му е до годещ на него, сами го видяхме...

А бай Нойко, откъснал се за миг от прозорчето, рече с топъл, несвойствен за него глас:

— Друга сватба гласи той, Ружке, друга!... Дай, боже, всички да я доживеем!...

РАВНИ КОЛИБИ

1

Когато закритата с чергила каруца влезе в двора на селския ага, там вече гъмжеше от разседлани коне. И навред заптии. Ядяха. Миеха се. Кърпеха се или се бореха.

Юмер, грубоват, симпатичен турчин на средна възраст, завърза поводите на коня за климията и слезе от каруцата. Брадясалото му кривоносо лице изненадано оглеждаше шумната тълпа. Все мъже. И все заптии. Какво става тук, закъде са тръгнали тия, мислеше си той. Но разсеяно и уморено, защото си имаше достатъчно свои грижи. Пък и не беше любопитен.

— Ти си лежи, лежи си! — успокои той жена си, скрила се под чергилото. — Аз само ще разпитам за прохода и веднага ще се върна.

Пътем той срещна Драгни, ратая българин; носеше котле с димяща чорба.

— Спри да те питам, бе аркадаш!... — рече. — Ама спри де!...

— Чорба за бея нося, аго... Прощавай, бързам! — с привичен страх отвърна ратаят.

И отмина. А Юмер неволно тръгна подире му. Насмешливо си говореше: Ага ме нарече; какъв ага съм аз, ой аллах!...

Насреща, под навеса, с мъка подвил късите си крака, се разполагаше дебел пълнобузест османлия. Хаджи Билал му беше името. На главата му чалма, същинска тиква. На врата — гердани като у жените. А на паралията пред него паници, хляб, суджук. И тъкмо там спря Драгни, пред хаджи Билал. Насипа с черпак в паницата още врящата чорба. Поклони се, пожела приятен обяд. Но хаджи Билал дори и не посегна за лъжицата. Очите му, потънали в тлъстина, не се откъсваха от изстъпилия се наблизко заптийски началник. Защото това не беше друг, а самият Ибрахим бей. Дяволито намигвайки, неизменният Узун Гирай му поливаше с ибрика и беят, разголен до кръста, миеше се и сладостно пухтеше.

— Аа... а... а! — викаше той и се пляскаше по косматите гърди. — Благословено нещо е водата... Още, още поливай, Узуне!... Ааа!...

— Ама хайде, бей, хайде джанъм, ще изстине чорбичката!... — не изтрая и ласкателно го подкани хаджи Билал. Чудеше се какво толкова хубаво намира в студената вода Русчуклията. За него самия най-висша радост бяха хапването и сънят.

— Е, като си рекъл да ядем и да вървим, хаджи — приближи го най-сетне бинбашията.

Облякъл се беше. Кръглото лице — свежо. Черната брада — къдрава и влажна.

— Какво, дойдоха ли ония, твоите? — попита той, когато хвана лъжицата и шумно засърба.

Сърбаше и сумтеше. Защото това неделно пладне беят беше в слънчево настроение. Също като времето.

— Кои, ратаите ли?... — заклима хаджи Билал. — Сега пък на черкова отишли...

— Как на черкова?... Аз няма да ви чакам вас!...

— Ама ти нямай грижа, бей... Яж, хапни си, че си и пийни!... Аллах! Ще ги доведе той, чорбаджи Дръндьо!... Нямай грижа!... — убеждаваше го хаджи Билал и мазна усмивчица се разливаше по още по-мазното му лице. А може би и за да подсили думите си, той лекичко се оригна.

— Наздраве!... — кимна Ибрахим, но мисълта му вече препускаше нанякъде.

— Не искам да го знам аз твоя Дръндьо! — продължи. — Доведе не доведе ратаи, аз тръгвам! — поклати той заканително глава. Все пак слънчевото настроение не го напусна.

— Ама ти снощи ми обеща, бей!... Аллах е свидетел, обеща ми!

— Снощи за снощи!... Казах ти, че тръгвам да завардя прохода.

Внезапно изпъкналите очи на бинбашията съвсем се ококориха. Открил бе спрелия недалече от тях Юмер. Подозрение блесна в погледа на заптийския началник; ръката му неволно откопча кобура на револвера. Защото напоследък за него всеки непознат беше станал подозрителен.

— Ти кой си?! — викна той остро и без да сменя погледа си от непознатия.

— Кой, аз ли?... Ами... аз, таквоз, жената водих на хекимина в града, че се връщам... — нерешително запристъпя Юмер.

— Я! Че аз тебе те знам бре! — възкликна учудено хаджи Билал.
— Ти нали... дето си от Равни колиби... Нали си от Равни колиби, а?!

— Оттам сме, хаджи Билал ага! И аз те знам и затова рекох...

— Ха! Как няма да ме знаеш!... Че нали горният ми чифлик до вашето село допира бре — рече горделиво и самодоволно хаджията. А не преставаше и да сърба чорбата си на големи, шумни глътки.

— Вие кога най-сетне ще ми продадете мерата си? — сети се той внезапно.

— Мерата... амчи тя, мерата, си е селска, ага...

— Селска била, ха-ха! Виж го... Ама ти смешки приказваш, бе човек... Че аз не знам ли, че е селска!

— Какво искаш ти? Защо клечиш тук? — попита Ибрахим с пълна уста.

Юмер съвсем се смути.

— Рекох... нали такава, казват... Нали с каруцата жената водих на хекимин, та, ако пътува някой през прохода, да вървим, рекох, с него!...

— Ей го още един плашлив!... — викна Ибрахим. — Ама тоя, Баш комитата, ви е взел страха на всички ви бре!... — разсмя се той гръмко.

И дори не видя как ратаят Драгни трепна и как веднага даде ухо на разговора.

— Ама засрамете се, бе правоверни! — продължаваше да се смее и да дъвче боят. — То кой го знае къде се е скрил сега в миша дупка оня хаирсъзин, а вие: пази ме, та пази ме!...

— Аз за никакъв комита не знам, ефендилер — заоправдава се Юмер. — Аз защото жената на хекимина водих...

— Как? Не си ли чул?

— Ама аз... Нали се е случвало там, в прохода, разбойници...

— Че от тоя по-голям разбойник има ли бре!... Тъй ли е, хаджи Билал ага? Речи му на тоя аджамия!

— Този е той, този е — потвърди веднага и с омраза агата. — Разбойник не, ами Баш разбойник. На царщината динена кора слага той!...

2

Преди да влезе в селото, от височината Левски внимателна огледа пътя. И къщите край него. Бабичка някаква хранеше кокошките в най-близкия двор. По-нататък две деца, яхнали магаре, обикаляха дръвника. И разпрегната кола видя. И няколко овце, скрили се на сянка. Турци нямаше.

Той отново подкара коня си и спокойно навлезе между разкривени крайпътни плетища. Беше почти без дегизировка. Само с малки руси мустачки. А на главата — фес. В извехтяло шаячно сетре, с орфана кордела, вързана на фльонга, в тоя слънчев неделен ден Левски приличаше на селски даскал, тръгнал да се глави.

И все пак не всичко беше тъй безпрепятствено, както изглеждаше на пръв поглед. Зад един от плетищата лежах заптии. На стража бяха. Пазеха да не дойде Баш комитата. Ала напечени от слънцето, те бяха задрямали. Сега юнашко хъркане се носеше надалеч и всеки би го взел за грухтене на свине. Пчела бръмчеше край мустаците на единия; в просъница той замахваше да я пропъди: отваряше едното си око, после другото и пак заспиваше. А другарите му така и не помръдваха... Да, тъй и не видяха конника, който спокойно мина по пътя отвъд плета. Но и той не ги видя.

Пътят на Левски водеше към селския мегдан. А там бе черковата. Той скокна от коня. Завърза поводите му в разцъфналата слива. Огледа околоръст и влезе в черковния двор.

Двамина богомолци се бяха отделили в притвора и си говореха шепнешком. Единият по външност изглеждаше да бе тукашен учител. Другият — в селски дрехи, груб и суров мъжага. Когато голямата черковна врата се отвори, те едва-едва погледнаха влезлия и пак потънаха в разговора си. Ала Левски не ги отмина. Приблужи и закачливо рече:

— А аз си мислех, че мене чакате!...

— Брате Левски!... Апостоле наш! — възкликнаха в един глас двамата и смаяно го гледаха.

— Е, е, рано е още да биете камбаната!... — усмихна им се и ги здрависа.

— Как мина? — зашепнаха те и радостно, и разтревожено. — Като се забави... Рекохме, че си се върнал...

— Да се върна!... Защо? Нали се уговорихме. Пък и оттук води пътят ми!

— Ама не срещна ли заптиите? — изненада се учителят.

— Заптии ли?

— Че то цялото село е пълно... Снощи като скакалци налетяха.

— Чудно, никого не видях. И бинбашията Ибрахим ли е с тях?

— И той — в ада дано го заврат! — изръмжа мъжагата.

— А вашите хора, ратаите, тях откараха ли ги?

— Тук са още... Докато не пусне черкова...

— Тогава, братя... заптии... незаптии, да влизаме; казах ви, и мен път ме чака!

Влязоха. А в черковата яйце да хвърлиш, няма къде да падне. Към свода се надигаха димни облаци. Сред благоговейното мълчание дебелият глас на поп Тодор изпълваше всички ъгли.

Левски обреди с поглед богомолците. Спря на десетината младежи, скупчили се в единия край, между колоните. Това ще са те, ратаите, каза си. Там бяха и близките им. На кого майка или баща, на кого млада невеста.

— Задлъжняха те, старите, на чорбаджи Дръндьо и ей, децата им ратаи му станаха. А той, подлецът, на хаджи Билал ги продаде... И кога ще се върнат, клетите, и ще се върнат ли, никой не знае!... — шепнеше в ухото на Левски учителят.

— Тоя с контошчето ли е чорбаджията? — спря Левски поглед на някакъв мъж средна възраст, енергичен и похватен за всякакви дела. Стоеше до главната колона. Молеше се с дълбоки поклони. Но и гледаше изпод окото стоката си.

— Разсъждавахме в комитета... ако може някак... някак да избягат — продължаваше все тъй шепнешком в ухото на Левски учителят. — По пътя има сгодни места, Апостоле... Ами тъй де! Когото хванат, хванат. Другите поне да се отърват...

— Не е работата до бягство, а до надежда за бъдещето, брате! — спря го с внезапно нетърпение Левски. Видя в очите му недоумение и

объркване. Но имаше ли време да му обясни? И само един ли се нуждаеше от такова обяснение?

Той стремително си запробива път между богомолците. Стигна амвона. Изкачи го. Развълнуваното изражение на лицето му неусетно бе станало вдъхновено. А стотици очи отдолу го гледаха. Кой е? Какъв е?...

— Сънародници мои, братя мои! — започна той. Гласът му веднага откри душите. — Отбих се при вас, братя, защото именно тук сте се събрали, а такава ми е длъжността — дето са всички, да бъда и аз!...

Почудата премина в шушукане. Ала той и не очакваше друго. Продължи, надвесвайки се ту към едната страна, ту към другата:

— Братя българи! Теглилата на народа ни не са от днес. Нещастията му нямат подобие. Години — десетки и стотици години вече — чужди крак тъпче нашата страна, чужди ръце я грабят — чужди, па и наши, защото право казва поговорката: от чужд търпи, от свой — два пъти!...

Занемелият свещеник се подаде от олтара. И пак се понесе между богомолците: „Кой е?... Какъв е?“ Но сега вълнението здраво бе сграбчило и тях.

Но не и чорбаджи Дръндьо. Той дебнешком си запробива път, та да разгледа по-добре човека на амвона.

— Търпели сме, но друго време е настъпило, братя, друго време, век на свободата — говореше оттам Левски. — И по цялата наша земя българинът казва: „Не!“

Това окончателно увери чорбаджията кой е непознатият. Тънка усмивчица се разля под мустака му. В благоговейно притихналата здрачевина той незабелязано се запромъква, докато най-сетне открихна малката странична вратичка. Излезе в тесния улей между черковата и високия зид. Примижа, заслепен от светлината. Объркан беше. И изплашен.

Но това трая само миг. Той забърза по сенчестата пътека. Изскокна на мегдана. Качи се на кабриолета си и с трясък се понесе по уличката.

3

В двора на селския ага обедът продължаваше.

— Пък ти, като щеш, върви с нас — дъвчейки, говореше хаджи Билал ага на клекналия наблизю Юмер. — Да го вземем, а, бей? — обърна се той ходатайствено към бинбашията.

— Хайде, от мен да мине; превърнахте ме вече в пазач на страхливци... Засрамете се, бе правоверни!... — каза Ибрахим, разкъса със зъби пилешката кълка и сладко-сладко замляска. Все тъй в добро настроение беше!...

И тъкмо тогава очите му откриха нещо, което едва него задави.

— Гледай го оня как препуска като щурав! — рече, преглъщайки залька си.

В широкия двор лудо се втурна кабриолетът на чорбаджи Дръндьо. Залисаните, разсъблечени заптии едва свариха да се разбягат настрани.

— Бей! Бей!... — викна Дръндьо, преди още да е слязъл от кабриолета.

— Какво, бе чорбаджи?... Кълна се в брадата на пророка, тоя пак ще измисли нещо! — прибави Ибрахим по-тихо. — Къде са ти ратаите бре? Ти да не мислиш, че ще те чакам, докато се стъмни...

— Бей!... Остави ратаите... Оня! Оня!... — приближи ги Дръндьо.

— Какво те прихвана?...

— Слушай — навъси се и хаджи Билал. — Ще развалим май съдружието!...

— Ама оня, ви казвам, бе хора!... — От възбуждение чорбаджията се задъхваше. — Тоя, Баш комитата бе! — изтърси най-сетне той.

Бинбашията понечи да извика нещо, но тоя път вече наистина се задави. Закашля се. Агата го тупаше по гърба. А Юмер ги гледаше смаян. Какво стана в това село?

И друг един не ги изпускаше от очи. Ратаят Драгни. Но той беше и разтревожен.

— Там... в черковата... на амвона се качил! — изричаше едно след друго чорбаджи Дръндьо.

— Какво се качил?... — опомни се Ибрахим.

— Пее... пее, бей?

— Кой пее бре?!...

— Ами той... Баш комитата... Дякона Левски!

— А!... И ти откъде разбра, че е той?

— Ами... такава... бамбашката ги извърта!... Разбираш ли, бей?

— Не разбирам.

— Подкокоросва ги!... Да се бунтуват, вика!...

Това вече Ибрахим го разбра.

— А!... — ревна той и очите му като лъскави топчета излязоха още по-навън. — Сега вече ми е в ръцете тоя хаирсъзин...

Ратаят Драгни не изчака да чуе всичките му ругатни, а се дръпна в сянката и през задната вратичка незабелязано мина в другия двор. Там играеха деца. Едното беше негово.

— Рашко!... Ела тук по-скоро...

— Какво, бе тате? — приближи момчето. Рошаво, опърпано. А очите като на баща му — буйни.

— Тичай скоро в черковата... Там имало един, на амвона ли е, къде е... Ще го познаеш, не е нашенец. Речи му: заптиите идат за тебе, речи!

— Ама защо, бе тате?

— Тичай, моето момче. После ще ти разправам; сега, колкото можеш, тичай!

И изглежда, че тъкмо тая тайнственост възпламени Рашко. Той се покатери на дувара. Преметна се оттатък и се втурна по насечената от коловозите уличка.

А в това време в големия двор Ибрахим бей ревеше:

— Всички на конете!...

Невъобразима бъркотия настана. Зурна заеча. Някой викаше:

— Кой ми взе калеврите?... Валлахи-баллахи, де ми са калеврите?!...

Стреснат и забъркан, Юмер побърза да се прибере при каруцата си. Изпод чергилото жена му подаде забулената си глава.

— Какво, ама какво става? — питаше изплашено тя.

— Бе нищо не разбирам. Някакъв разбойник ли гонят, какво?...

— дигна рамене Юмер. Пак си мислеше за прохода. Как ще го минат, щом се чуват такива страхотии.

4

Странно надбягване се разгаряше по улиците на селото!... Тичаше малкият Рашко. Провираше се през плетищата. Препъваше се и пак тичаше. А подире му със страхотен грохот се носеше отрядът на Ибрахим бей. Те вече го приближаваха, когато момчето се шмугна в някакъв процеп на черковния зид, стигна страничната вратичка и влезе в църквата. Срецна го полумрак и трепкане на свещи. И хора, хора. Кому да каже? Къде да търси човека, при когото го прати баща му?

— Заптии! — викна с все глас Рашко. — Заптии обграждат черковата, бягайте, заптии!...

Викът пресече словото на Левски. Кой го беше издал? Потърси чорбаджи Дръндьо и не го откри. Докато богомолците се заизвръщаха, та да видят кой вика, той незабелязано слезе от амвона. Вмъкна се в олтара. Знаеше, че няма време за бавене. И не спасяваше само себе си, а даваше и пример!

— Какво? Защо тук? — изпречи се недоумяващият поп Тодор.

Без да обяснява, Левски го отстрани, затича се и отвори прозореца. Един поглед му показа колко е високо. Долу двама заптии дебнеха. А насрещният зид бе далеч. Само че той нямаше друг изход. Качи се на перваза.

— В името божие, ще се пребиеш, човече! — понечи да го възпре поп Тодор.

— Затвори след мен, да не те обвинят — кимна Левски.

Той напрегна цялото си внимание. Всичките си мускули. И скочи. Залови се в насрещния зид. Увисна, но и мигновено се надигна, прехвърли крак. Чули шума, двете заптиета се затичаха. Викове. Гърмежи. Куршум откърти частица от камъка. Ала Левски вече беше отвъд.

Но ето че там пък кучета налетяха върху му. Ръмжат. Лаят. Той грабна първия попаднал му прът, заотпъжда ги, отстъпвайки все покрай зида. Докато стигна комшулука до съседния двор. Провря се

през вратичката. Пресече някакво бунище. После и лехи с цветя. А от другата страна на зида заптиите ревяха:

— Насам иде!... Там, пазете... Обграждайте!...

Той изчака да се отдалечат гласовете и като се водеше по цъфналата слива, разперила клони над дуvara, повторно се прехвърли, но тоя път на улицата. Там, в сянката, трябваше да бъде конят му. И наистина беше там. Само минутка му трябваше да го отвърже и да се метне на седлото. Но сякаш дебнали го, няколко гърмежа проехтяха. Над плетищата се понесе бесният вик на Ибрахим:

— На конете!... Дръжте го, сега е вече в ръцете ни!...

Диви крясъци изпълниха мегдана. Пушилка очерта пътя на конния отряд. А привел се над конската шия, Левски вече приближаваше края на селото, когато изневиделица пешачи заптии, сложени да пазят, препречиха пътя му.

Той дори не видя кой от тях стреля. Куршумът парна ръката му, но той не отклони коня си и заптиите заораха в жълтата прах.

Още един завой и ето го най-сетне въвн от селото. Оставаше да мине по моста над рекичката и обраслите с лозя хълмове щяха да го скрият. Но вместо това той свърна встрани. Намери пътечка. Слезе ниско при реката. Скри се под самия мост. И чак сега видя кръвта по ръкава си. Свали сетрето. Куршумът беше засегнал само мускула, но кръвта продължаваше да блика. Докато пристягаше с кърпа раненото място, по моста горе изтрополи Ибрахимовният отряд и се загуби някъде по хълмовете.

Без да губи време, Левски извади от джоба на седлото турски одеяния — чалма, елек, кафтан, — облече ги. Залепи си други мустаци и потъмни лицето си. Закри едната му страна с черна превръзка, сякаш бе едноок. Дори и конят получи по-различен вид — малко боя прибави тъмни петна по запотената светла козина.

Сега вече можеше да излезе. Но той не последва конния отряд, а се върна в селото. Пред черковата бе невъобразима глъчка. И хаджи Билал, и чорбаджи Дръндьо, и Юмер с каруцата, и ратаят Драгни — всички бяха тук. А малкият Рашко, притаил се до баща си, все още бе задъхан.

Предрешеният като турчин Левски незабелязано се размеси с тях. Вслушваше се в откъслечни разговори кое как било. Защо било.

Ще хванат ли Баш комитата?... Докато чу един от комитетските хора предупредително да казва на своите:

— Тихо! Не го ли виждате тоя къоравия... Ага — прибави той по турски престорено любезно. — Ти кехая на хаджи Билал ли си, ага?

Не му отговори. Приблужи строените за път ратаи. Хаджи Билал и чорбаджи Дръндьо се разпореждаха с тях.

— Всички ли сте? — викаше чорбаджията. — Я стойте да ви преброя... Един, двама... ей, келяво магаре, мини напред, че броя! Три... четири... Стойко пет...

Преброи ги. Тринадесет.

— Кутсуз число, чорбаджи — обади се от коня си Левски. — Чувал съм, тъй казвате вие, гяурите: тринайсет — на кутсуз!

— Чуеш ли го какво казва агата, хаджи Билале?! — смути се Дръндьо. Суеверен беше.

— Кутсуз не кутсуз — карай! — отсече чифликчията и керванът с ратаите потегли. Начело беше той, едва крепещ се на коня. Подире му с кабриолета — чорбаджи Дръндьо. После каруцата на Юмер и Левски, прикачил се незабелязано. И тогава идеха ратаите, нарамили торби, неколцина просълзени. Двама конни кехаи със забучени пищови завършваха шествието.

Източиха се от мегдана. Гробно мълчание и плач ги изпратиха.

5

Те излязоха от селото. Минаха по моста над рекичката. Поеха по път между лозя и валози. Все тъй лазурно беше небето. Слънцето грееше топло и сияйно. Лек ветрец шумеше в клоните на крайпътните орехи.

— Ти, аркадаш, накъде? — попита от каруцата Юмер, попоглеждайки към Левски, който като че дремеше върху коня си.

— Какво рече!...

— Накъде, казвам, накъде?

— По пътя, все по пътя...

— Пък аз, слава на аллаха, връщам се! — не можа да се сдържи Юмер. — До касабата бях... Жената на хекимин водих.

— И как е сега?

— Слава на аллаха, добре е! Оправя се!

— И нека да е още по-добре — кимна Левски. — А откъде си ти?

— А, ние сме от планината... Далечко е, като се мине прохода, и после още толкоз... Равни колиби го казват селото ни.

— Как го рече?...

— Равни колиби.

— Хубаво име... — кимна пак, заплепен от смисъла на това име Левски. — Е, и как я карате там?

— Ами живеем! Камениста ни е земята, но какво да се прави — планина. Хаджи Билал глътна долните ниви... Чифликът му де... Пък и напредни за мерата вика. И за нея ламти! Колко мера е тя!... И какво ще правим без нея?!

— Значи знаеш го ти хаджи Билал? Що за стока е той?

— То да не го знаех, по-добре! — каза доверително Юмер. — Тежко и горко на тия момчета. Бял ден не виждат неговите ратаи.

— Чувам и тоя, чорбаджията, българинът, и той бил същата стока.

Юмер се озърна и още по-доверително рече:

— Да ти кажа, аркадаш, смая ми се окото, ей! Слушам ги преди: с човека търгуват бе — единият на другия... А ние си живеем горе в планината и хич не знаем какво става!...

— Чакай де, само мюсюлмани ли сте там?

— Как само мюсюлмани? Половината са българи! Ама какво сега, както са друговерци, да вземем да се бием ли?... Пък и какво ще делим? Човек изкарва, колкото да си изхрани челядта. Нали го гледам моя комшия, Танас го викат, блъска и той завалията от рано до късно... Тъй де! Кога той на мене в помощ, кога аз на него. Е? Разбираме се, поминуваме, какво повече! — завърши Юмер и ведро се усмихна.

— И тия двамата се разбират, както виждаш — посочи Левски с очи чорбаджи Дръндьо и хаджи Билал. Оставил коня, хаджията също се беше разположил в кабриолета.

— Разбират се те, ама върху гърба на беднотията.

— Чакай, а вие там горе аги нямате ли, джанъм?

— Защо ни са?... Нито аги имаме, нито чорбаджии.

Нито аги, нито чорбаджии, повтори в душата си Левски и с вълнение гледаше честното, открито лице на турчина в каруцата.

— Ще ги запомня аз тези Равни колиби — каза. — Харесват ми... И ти ми харесваш... Пък, кой знае, може да се случи навред да стане, както при вас, и тогава и вие да слезете в равнината!...

Те вече бяха изминали лозята. Пред тях се ширеха голи пасища и само тук и там откриваха горички или отделни разклонени дъбове столетници, когато от страничен път се появи конният отряд.

— Видяхте ли го Баш комитата? — викна още отдалече Ибрахим.

— Ами че нали вие го гоните, бей? — смая се чорбаджи Дръндьо.

— Отивам да завардя прохода — рече в отговор бинбашията и махна с ръка на своите да го следват. Явно, не му беше до приказки и обяснения. Но чорбаджи Дръндьо и хаджи Билал не го оставиха.

— Бързайте, бей!... Обесете го най-сетне тоя разбойник... Мира не видяхме от него...

А на опашката ратаите си шушнеха и очите им тържествуващо блестяха.

— Ще го хванат, кога си видят ушите — рече един, всъщност и другите все това говореха.

— Чудна работа! — не можеше да се спре Юмер. — Пък по нас нищо да не се е чувало за тоя, Баш комита ли му викат! Какъв е той, аркадаш? Падишаха ли иска да сваля? Турчина и българина един срещу друг ли дига? Ти какво мислиш, а?

— Които го гонят, на тях мъти водата — рече Левски, оправяйки превръзката над окото си.

— А! Демек... — Юмер многозначително посочи ония в кабриолета. — Виж ти, не бях помислял!...

6

Стъмнило се беше, когато стигнаха прохода. Хората на Ибрахим отдавна вече бяха тук. Разпалили огромен огън пред стражницата, те печеха овни и играеха на зарове.

— Окъсняхте! — разглеждаше при светлината на фенера новодошлите Ибрахим. — Добре, ей тука се настанете! Гяурите от вътрешна страна — за всеки случай, ама тъй де! А ти, хаджи Билал ага, при огъня! Ела и ти, чорбаджи!

Той дори не погледна Юмеровата каруца и придружника ѝ с черната превръзка. Затова пък откритото око на Левски не изпущаше от погледа си него.

Бинбашията продължаваше да се разпорежда, това, изглежда, му беше страст.

— Чауш, хей, Мустафа чауш! Вземай петима и прегради пътя! Няма да те уча как се прави засада. Който и да се приближи, стреляйте!

— Той само да посмее, бинбаши ефенди!... — закани се Мустафа, готов за големи дела. В повишено настроение беше, като всички. Избра петима, най-сербезлиите. Разположи ги зад прикрития. Говореше им, обясняваше. И така, пътят, по който бяха дошли, и изобщо целият проход за тая нощ напълно бе затворен.

А при огъня веселието ставаше все по-буйно. Цвърчаха набучените на шиш овни. Бъклица с ракия минаваше от ръка в ръка. Някой грабна тамбура. Друг разлюля дайре. И докато неколцина заподскачаха, закълчиха се и заиграха кючек, останалите пляскаха с ръце и пееха:

*Що ли ми трябва, джанъм,
що ли ми трябва;
на баир лозе, джанъм,
що ли ми трябва,*

*край море къща, джанъм,
що ли ми трябва;
и да те любя, джанъм,
що ли ми трябва...*

— Яха-хаа!... — провикваше се някой. А след него и друг. И трети.

— Тихо бре! По-тихо не можете ли? — скарваше се Ибрахим, макар и той да бе увлечен от песента. — Ами ако оня чуе?... А?

— Та нали Мустафа чауш пази, бей! — обади се един глас, неизвестно чий.

— Ей, ама ти наистина си бил голямо говедо! — възмути се Ибрахим, сякаш знаеше кому говори. — Пазел... Не пази той — засада съм го сложил! Разбираш ли я тънката разлика!

— Готово е! Опече се месото!... — Викът на Узун Гирай мигновено прекъсна и песента, и ключека, и Ибрахимовите разяснения за разликата между пазене и засада.

Скоро всеки дъвчеше, мляскаше. А чорбаджи Дръндьо сметна за нужно и да каже:

— Хм... ама... ама отдавна не ми е било толкова сладко, бе хора!... Че вие откъде изведнъж тия овни, бей? — подхилкваше се той угодливо. Ласкаеше.

— Военна работа! — рече Ибрахим, без да го погледне.

— Чу ли го? Хм... Военна!... — прошепна при каруцата Юмер.

Той и забулената му жена също вечеряха. А Левски, облегал гръб о колелото на каруцата, бе затворил очи. Раната го болеше.

— На кого ли душицата са изгорили — прибави все тъй тихичко Юмер.

— Ей, вие при каруцата, елате да ви дадем от месото бре! — провикна се великодушно бинбашията.

— Имаме си ядене — отвърна Юмер.

И ратаите имаха ядене. То не се различаваше от Юмеровото. Но кому ли се ядеше? Едни бяха легнали на голата земя. Други, дигнали очи към звездното небе, мислеха за дома. Трети тихичко си говореха.

— В първото село аз имам сватанак — говореше и чорбаджи Дръндьо при огъня. — Чуе ли нещо за оня, той веднага ще ми каже!

— А пък горните села са мои — заклима хаджи Билал. — Няма къде да мърда, хаирсъзинът, няма!...

— Е, тогава ми е в ръцете! — разчеса къдравата си брада Ибрахим. Представяше си сигурно как ще го залови!

— И той, че и наградата, бей! — развикаха се вкупом двамата чорбаджии. — Сто хиляди! Ще черпиш, не може тъй, ще черпиш!...

— Хей, да не прокопса човек! — възмути се Ибрахим. — То аз ако почна да черпя, цялата награда ще иде!...

Но сега вече и тайфата му се намеси:

— Ще има, ще има то и за нас! Не може да няма за нас, бей!... Нали и ние...

— Ти чу ли? Излиза, че всичко е заради парите! — възбудено и възмутено каза при каруцата Юмер. Той вече не пропускаше нито думица от разговора им.

— Чувал съм и друг път — кимна Левски. Беше извадил дивит и хартия и при светлината на окачения фенер нещо пишеше.

— А ти какво посред нощ, аркадаш? Какво все драскаш? — учуди се Юмер.

— Имам си такъв навик: да не забравя колко е доброто и колко лошото на тоя свят — кимна Левски, усмихна се на новия си приятел и продължи да пише.

Юмер помогна на жена си да се качи в каруцата. Облегна гръб о колелото и задряма. Левски продължи своето странно занимание.

Постепенно огънят намаля. Сън обори и преялите първенци, и заптиите, пък и ратаите. Само часовоят обикаляше в полукръг до коневръза и обратно. Пушеше в тъмнината. Прозяваше се. Кашляше. Някъде отдалече дойде вълчи вой. А в близост тъмен силует притича към стражницата. Закачи нещо на вратата ѝ. Шмугна се към коневръза.

— Има ли там някой? — приближи часовоят, привлечен от подозрителен шум.

Никакъв отговор. За минутка заптието зорко оглеждаше. Не, наистина нищо. Тръгна спокойно. Засвири дори с уста. Докато внезапно една ръка се пресегна и така силно стисна гърлото му, та той само зяпна. А миг след това Левски затъкна в тая зяпнала уста кърпа. Свали заптието на земята и върза краката и ръцете му.

Все тъй безшумно, бързо той освободи конете от коневръза. Метна се на своя, разблъска ги и изчезна в тъмнината.

Тропотът на конските копита стресна всички. Сънени глави се надигнаха.

— Какво става?...

— Ратаите ли? Я ги дръжте!... — ревяха един през друг чорбаджията и агата. Да, всеки мисли най-напред за своето!

А Ибрахимовият глас гърмеше най-силно:

— Надувай зурлата! Свири тревога!...

Някои вече стреляха напосоки. Но защо? Едва ли и те знаеха.

Най-сетне донесоха фенери. И огъня запалиха. Бяха намерили вързания часовей. Измъкнаха кърпата от устата му.

— Баш комитата... Нападна ме... Избяга!... — изрече наведнъж, дълго мълчалото заптие.

— Къде са гледали ония? Ще го пребия това говедо, Мустафа! — разтреперан от гняв, бинбашията беше готов да изпълни заканата си. Само че злополучният часовей го спря.

— Не, бей!... Тука, дето беше... Тоя с превръзката!...

— С превръзката ли? Как? Тоя, дето с нас?!...

И друг вик ги стресна:

— Книга окачена! От него ще е!

Донесоха хартията, оставена от Левски. Всеки надничаше. Всеки искаше да види, да бутне.

— Ще я скъсате! — разблъска ги боят. — Я да дойде кятипина. Чети де! — заповяда той, когато някакво кльоцаво заптие с остър гръцмул взе в разтрепераните си ръце хартията.

— Ами... най-отгоре пише: „За всекиго по нещо“ — започна кятипинът.

А в това време и ратаите дойдоха. И Юмер.

— Ха̀ да видим какво е написал тоя джанабетин — рече насмешливо хаджи Билал. — Чети да видим!...

Кятипинът мръдна острия си гръцмул и продължи:

— „Първом, на моите сънародници нека кажа: близък е денят!“

— Какъв ден бълнува тоя?! — избухна бинбашията.

Ратаите моментално се раздвижиха.

— Ама той... от черковата дето... Той... Дякона Левски е бил, момчета! — зашепнаха едновременно. Почуда, изумление, буйна радост избликваше на лицата им.

— Ей, вие там, да млъквате! — закани им се с юмрук бинбашията. А изпъкналите му очи — като на разярен бик.

Млъкнаха. Само дето продължаваха тайничко да се побутват.

— Карай нататък.

— Ама по-добре да не чета, бей! — Кльоцавият кятипин от опит знаеше, че Ибрахим може и на него да си излее гнева.

— Карай!...

Кятипинът преглътна страха си и продължи:

— „И на друг един казвам, че с добро ще го помня. И дано често срещам такива като него, защото ние не се борим против турчина, а против господството му.“

— А̀ сега де!... Туй пък за кого е?! — гледаха се един друг заптиите.

Не беше за тях. Не. Пък и за когото бе предназначено, той сам си го разбра — такива думи направо в сърцето влизат!... Едва забележима усмивчица пробягна по устните на Юмер и се скри в ъгълчето под мустака. Равни колиби! Демек за това му допадна толкова името на селото ни, мислеше си. Усетих аз, че е по-друг човек... С добро ще ме

помни, казва, но и аз с добро ще го помня, разсъждаваше си Юмер... А и не преставаше да слуша кятипина.

— „На хаджи Билал ага казвам хич да не води ратаите в чифлика си, че няма къде да ги настани, тъй като скоро ще изгорят конаците му.“

Незавършил още, и настръхналите момци викнаха:

— Чуваш ли, ага!... Не си дири белята, хаджи Билале!...

— Сус!... Ще млъкнете ли там бре! — заплаши ги пак бинбашията. Но и не му беше чак толкоз до хаджи Билаловите конаци. Нито пък на чорбаджи Дръндьо. Макар че той пък проплака с тъжен глас:

— Какво ти се кани тоя хаирсъзин, хаджи?...

Откак свят светува, все е така — големците хем се поддържат, хем си завиждат един другиму.

Но Ибрахим беше нетърпелив.

— Какво пак млъкна? Чети! — сопна се той на кятипина. — Има ли нещо за мен?

— Не знам, бей... Тук за чорбаджията пише...

— Бе прескочи го него!

— Ама не може така, бей... Нека и аз да разбера, джанъм — примоли се Дръндьо.

Ратаите си намигаха един на друг.

— Нека... нека!...

Единият, със засукани вече мустаци, присмехулно додаде:

— Ха сега да те видим, чорбаджи!

— Вас кой ви пита бре? — понечи да ги скастри Дръндьо, но гласът му беше половин глас.

— Е карай тогава наред! Карай! — заповяда бинбашията.

И кятипинът продължи:

— „На чорбаджи Дръндьо известявам, че петдесетте лири златни, които по своя воля ми даде да купя оръжие за бунт, няма да го спасят...“

— Каквоо?! — измуча изуменият Ибрахим.

— Той лъже, бей!... Никакви не съм давал. Аз никому нищо не давам!...

— Той само знай да взема! — заливаха се от смях ратаите.

Присмехульникът със засуканите вече мустаци рече на своите:

— Добре, добре го нареди, момчета!...

А бинбашията крещеше:

— Бе, свиньо гяурска!... Ти на Баш комитата пари даваш, и после ми се лигавиш, а?! — И такъв шамар му зашлеви, та Дръндьо чак политна. — Я му хвърлете един бой бре!

Заптите само това чакаха.

— Ама милост, бей... Той нарочно, бей... защото аз... такава, нали аз... — мъчеше се да се отърве от коравите им ръце чорбаджията. От ужас гласът му едва излизаше от гърлото.

Ибрахим само още един път измуча срещу него и веднага го забрави. А заптите вече го мъкнеха към стражницата.

— Ооо!... оо!... о! — носеше се все по-далечен гласът на Дръндьо.

— Аз какво ви рекох! — намигна на другарите си ратаят със засуканите мустаци. Намигнаха му и те. В полумрака стояха, но отблясъците на разпаления огън разкриваха лицата им.

А кятипинът все тъй невъзмутимо продължаваше:

— „... и ако чорбаджи Дръндьо не внесе още петдесет лири златни...“

— Стига с тоя!... Чети за мене! — не искаше повече да слуша бинбашията.

— За тебе ли, бей? Ами ето и за тебе... А... а...

Гробно мълчание настана. Ратаите, заптите — всички чакаха в тъмнината. Най-вече самият бей, колкото любопитен, толкова и тревожен. Само огънят пращеше.

— „На бинбашията Ибрахим бей един съвет ще му дам...“ — подхвана пак кятипинът, но нещо куражът му не достигна. Острият му гръцмул изведнъж се изкачи нагоре по врата, после слезе надолу. — Да чета ли по-нататък, бей? — блесна той с очите си умолително.

Ибрахим само кимна.

— „... един съвет ще му дам. Да не приказва толкова много...“

— Това ли е? — измуча презрително бейт.

— „... и да не слага масло в тиганя, преди да е хванал рибата, защото сам ще се опържи в него!“

Смях огласи прохода. Дори заптите, разбрали-неразбрали, се кикотеха. А Юмер отиде да разправя на жена си.

— Стига!... Млъквайте! — тресеше се от обида Ибрахим. — Той ще ми падне в ръцете!... Ще ми падне той!

Неговите хора млъкнаха. Но не и ратаите.

— Махайте се! Отивайте да спите!

Ратаите отидоха да спят, но сънят не ги хващаше. Дълго през нощта те продължаваха да си шушукат и да си разправят кой какво е чувал за неуловимия Дякон Левски. И все той им беше в ума. А после и в съня...

НЕТЪРПЕЛИВ

1

В керван-сарая Шакир пристигна тъкмо когато някакъв файтон излизаше от голямата му порта. Изморен и нетърпелив, Шакир бегло спря поглед на пътника във файтона. Повече се загледа в конете, отпочинали и яки. Мислеше си, че такива именно трябва да получи и той. Нямаше време за губене. И без това небето бе покрито с тъмни облаци. Всеки миг можеше да плисне дъжд.

Последван от слугата си, Шакир влезе във вътрешния двор на керван-сарая. Но там беше безлюдно.

— Има ли тук хора? — извика той и скочи от коня.

Две женски глави се показаха на горния прозорец, препречен от дървена решетка. Очите закачливо гледаха напетия офицер. Устата се плезеха.

— Ханджийо, хей, ханджийо, къде си? — дигна глас младият валийски адютант. Бързаше. Не му беше до шеги и закачки.

В отговор на неговия вик от страничния яхър един след друг излязоха ханджията Омар ага, нисък, възпълничък старец с голяма бяла брада, и друг някакъв мъж на средна възраст, неугледен и свит, по дрехите личеше, че е ратай.

— Селям алейкюм!... Аз съм адютантът на Вали паша — представи се веднага делово Шакир, а и с чувство на достойнство.

— Алейкюм селям, синко... — отвърна на поздрава му ханджията, очичките му, малки и остри, внимателно го оглеждаха. — Ха̀ добре си дошъл!... Рече ми той Ибрахим бей, знам аз, че ще минеш... Хей, Стояне, какво зяпаш, вкарай конете в яхъра де! — извърна се към ратая. А после пак на Шакир, любезно и прелюбезно: — Влез, синко, отдъхни си.

— Бързам, Омар ага!

— Ама едно кафе поне да изпиеш!

— Остави кафето. Давай коне!

— Конеч...? То имаше коне...

— Как имаше? — вторачи се в него адютантът. — Има или няма?

— Имаше, но нали такова, Цариградчанина...

— Какъв Цариградчанин ми разправяш? Беят не ти ли каза, че трябва веднага да продължа? Заповед на валията, ти разбираш ли?

— Ами той, беят, по едно време разправяше едно, после друго... Аллах ми е свидетел, нищичко не разбрах от приказките му, синко! Пък като се чу за Баш комитата, че бил в града, така набързо и замина. Нито плати... Ама аспра, дето се казва, не остави... Влез де, от бързане никой не е прокопсал.

— Ай, шейтан!

Въпреки яда си, ще не ще, Шакир влезе в керван-сарая. Насреща в камината пламтеше огън. И нещо вреше в котлето там. Той неволно приближи да се сгрее. Седна на миндера. Рейзи, слугата му, се излегна недалеч на козяка. Поднесоха кафе и локум. В съседната одая се смееха жени. Някой свиреше на саз.

Младият валийски адютант на големи глътки сърбаше кафето и гледаше как започналият дъжд ръси стъклото на прозореца.

— Каква е тая пролет, слънце не видяхме! — рече той.

— Воля на всевишния, синко! — въздъхна примирително Омар ага. — Пък и нека вали... Я само в каква одая ще те настаня. Мекичко, хубаво, конак същи. И не е скъпо, не съм скъпчия аз. Колкото да не съм без хора тук!...

Адютантът отегчено слушаше. Извади лулата си. Запали я. Запуши.

Омар ага продължаваше все тъй монотонно.

— Викам аз на Цариградчанина: остани бе, джанъм, викам му. Не! Бърза! Нещо всички бързат.

— Тоя, дето с файтона ли?

— Той, той, добър човек! Сече му пипето. Пък едни приказки. Хем гяурин!

— Каквоо?! — измъкна лулата от устата си адютантът. Гледаше го недоумяващ. — И ти посмя... посмя да му дадеш конете, които трябваше да пазиш за мен?!

— Бе гяурин той, ама от ония!... Пък и откъде да те знам кога ще дойдеш sani ефенди!... Ама не се гневи де! Нали твоят паша, нали Мидхат им дава криле на такива!

— Теб са ти казали каква е моята мисия!

— И той бърза, бе човек! Аллах, от някое време всеки бърза! По важна работа на царщината пътува, тапия с ей такива печати ми показва. На кого по-напред тогава, а?

— Повечко лири ти е сложил той в ръката, това е! — процеди през зъби адютантът. В гнева си той дигна празното филджанче и понечи да отпие.

— Още едно кафе да ти сваря, а, сани ефенди?

— Нищо не искам!

— Ама слушай, няма защо да се сърдиш. Аллах, какво лошо има? Щом дава повече — вземам. Нали за това съм тук. Не е като твоя Ибрахим бей. Напи се, изпочупи де какво види, а за плащане дума не обелва! Е, виждам аз, друг човек си ти, ама де да съм знаел! Пък почакай да починат конете и... Ей го, засилва се дъждът!

— Не!... Уморени не уморени, ще вървя! — скочи Шакир. — Баш комитата е в града. Тоя път известията са категорични!

— Нали беят отиде...

— Боят... Само може да я забърка някоя той!... — Гласът му бе мрачен, но имаше и нотки от самоувереността на Мидхат, неговия кумир. — Рейзи! Ставай! Ставай, тръгваме!...

2

Все по-силно брулеше дъждът. Светкавици прорязваха небето, а в тяхната бяла светлина изплуваше гола, камениста местност и по прогизналия от вода път подскачаше файтонът с Цариградчанина. Той се беше скрил под гюрюка, а до него файтонджията; в това нямаше нищо необичайно, защото всъщност двамата бяха Левски и главният изпълнител на комитетската тайна полиция Христо Големия.

— Дий! — разтърсваше поводите Големия и плющеше с камшика. — Казах ти, Дяконе, ама ти... И хем видяхме, че ще вали!

— Работата не търпи отлагане, Христо — рече Левски, без да отмести поглед от пътя. — Ако Лазар повтори същата щуротия, последствията могат да бъдат фатални за комитета им.

— Остави ме да му тегля куршума и толкова!

— Има Устав! — отвърна студено Левски. — Забравяш, че Уставът е и над комитетската тайна полиция!

— Аз така, само казах...

— И аз само казах! — усмихна се Левски, а в очите му за още един миг остана студенината.

Най-сетне той отмести поглед от пътя, подаде глава изпод гюрюка и огледа небето.

— Като че ли намаля! — каза.

Наистина дъждът бе загубил от силата си. А и някак просветна. Само дето колелата внезапно затънаха в лепкавата кал.

— Дяволска работа!... Дий бре!

— Какво има, Голям?

— Какво има... Нали виждаш. Един господ само знае как ще се измъкнем!

— Е, е, и от по-дълбока кал сме се измъквали! — разсмя се Левски и подаде пак глава да огледа местността. Пороищата бяха засипали пътя. За миг колелата оставяха в калта дълбоки следи, същински рани, но те бързо се затваряха, изравняваха се, дъждът ги изглаждаше.

Само че другаде се спря погледът му. Някъде назад се мяркаха силуетите на двама конници. Той се дръпна във файтона, залепи се за малкото прозорче в задната част на гюрюка и ги заразглежда.

— Какво? — обади се нетърпеливо Големия.

— Ония...

— Адютантчето ли?...

— Да... Наближават ни.

Като задържаше с лявата ръка поводите, Големия измъкна револвера си и също залепи глава о прозорчето.

— Сега му е времето! — рече. — Ти вземаш тоя с чадъра, аз другия и ни лук ял, ни лук мирисал!... — прибави той с примес от омраза и лукавство, втиквайки дулото на револвера си в процепа.

— И ще се свършат тъй мъчителите ни, а?... — рече насмешливо и с укор Левски. — Слушай, я си гледай конете!

— Ама той за тебе е тръгнал, разбрахме го вече!

— Толкоз по-добре, че навреме иде!... Хайде, скривай револвера!

С привична бързина Левски извади мустаци, залепи ги. Сложи и очила. Огледа се в огледалцето си.

— Погледни и ти, личи ли? — рече.

А пръхтенето на турските коне вече се чуваше.

— Ей, ей, спри! Спри, ти казвам! — крещеше Шакир.

— Ах! — подаде глава Левски. — Ефенди! По-скоро влизайте на сушина... Спри, спри, файтонджийо!... Заповядайте, ефенди!...

Любезността му обезоръжи Шакир. Той изчака да спре файтонът и като се държеше с последни сили в гривата на коня си, стъпи с единия крак върху стъпалото.

— Ха така! Заповядайте, ефенди! — помогна му Левски. Направи му място.

— Тук имало и друг — вмъкна се под гюрюка валийският адютант и тежко се отпусна върху седалката.

— Че файтонджията само! Хайде, отивай на капрата, стига ти толкова!... Е, сега е широчко. Минете насам, заповядайте! За града ли, ефенди?

— За града! Ще ви измокря тук, но тоя дъжд...

— Кой ти гледа сега... Я, защо не си съблечете шинела! Ей ви това чердже, покрийте се, ще ви затопли! А вашият слуга, ефенди? —

И Левски загрижено погледна към яздеция встрани Рейзи.

— Нека се качи при файтонджията, та да починат конете! — кимна Шакир.

Дъждът отдавна беше спрял и над сваления гюрюк през разкъсаните облаци сияеше небето, тъй както може да бъде ведро и синьо само през пролетта. Шакир, извадил тютюн, пълнеше лулата си. Захапа я, запали я. А после предложи от тютюна и на Левски.

— С благодарение, сани ефенди, но нещо настинал ли съм, какво, души ме! По-добре да не пия сега тютюн, пък и стомахът ми не е в ред — продължи своите обяснения Левски.

Валийският адютант никак не се интересуваше от здравословното състояние на събеседника си, ала като възпитан човек, кимна съчувствено.

— Та, казвате, че сте новинар? — подхвана той прекъснатия разговор. — Добре е това, полезно е за държавата! — Неволно подражаваше на своя паша, всеизвестния с напредничавите си идеи русенски валия.

— Всеки според силите си, сани ефенди! — заклима Левски. Отвори чантата си. Извади няколко броя вестник „Турция“.

— Знам го, разбира се! Моят паша казва: „Ако останалите са като тоя вестник, тогава у нас всичко би вървяло по мед и масло!“ Но има и един друг вестник...

— Друг? Какъв друг?!

— На ония, на комитите в Букурещ. „Свобода“ го казват, не го ли знаете?

— А!... Това вече наистина е съвсем друг вестник, сани ефенди!... Не, не може да става сравнение!

Шакир се разсмя.

— Какво? Защо? — питаше уж озадачено Левски.

— Сетих се за едного... За разпространителя на тоя комитетски парцал се сетих!

— Пак нищо не разбрах... На бунтовнически вестник?

— Чували сте за оня, дето го казват Левски, нали?

— Левски... Тоя, дето...?

— Той! Същият!... Е, имате късмет... Може да се случи тъй, та ваша милост първи да опише във вестника си неговото залавяне!

Двамата не откъсваха очи един от друг. А?! — сякаш казваше удивеното лице на новоизлюпения цариградски новинар. Ще видиш, ще видиш! — отвръщаше самоуверено лицето на адютанта.

Но тъкмо тогава страшен глас ревна:

— Стой!

Големия инстинктивно опъна поводите и на мига посегна за револвера си.

— Какво, какво има? — надигна се смаян адютантът.

Няколко заптии с насочени пушки обграждаха файтона.

— Кои сте вие бре! — крещеше единият. — Отде идете? Я да ви видя суратите?...

— Ти защо си се развикал! — срязва го възмутеният Шакир. — Очи нямаш ли!...

— А! Ваше... ваше благородие... — позна го заптието. — Ние за Баш комитата... дето... защото Баш комитата Левски търсим!...

— И във файтона ли го търсите? Нали е в града!... Хайде, освобождавайте пътя!... Къде е Ибрахим бей сега?

— Ами в конака!... в конака, сани ефенди! — отвърнаха в хор заптиетата.

Без да чака по-нататъшните им обяснения, Големия така силно шибна конете, та заптието, хванало ги за поводите, едва успя да отскочи.

Те продължиха пътя си. Цариградският новинар не преставаше да се смее и да пляска адютанта по коляното.

— Май за бунтовника ви взеха, сани ефенди! — казваше. И пак: — Ха-ха-ха!...

— Той мен ме знае, но ваша милост в дранголника ви вкарва като нищо! — заливаше се от смях и Шакир. — Трябва, трябва да разправя на вали паша, той обича такива смехории!...

Когато най-сетне стигнаха завоя и между разцъфтелите дървета се провидяха къщите на града, Шакир се качи на коня си.

— Задължен оставам, Атанасович ефенди! — каза той.

— Не, аз оставам задължен за добрата компания! — отвърна веднага Левски.

Адютантът направи знак на слугата си и двамата препуснаха. Файтонът ги следваше от разстояние.

— Ама че паун! — сви презрително устни Големия.

— Не, фанатик е и е по-опасен от Ибрахим бей — рече замислено Левски.

3

В просторната конашка одая при мюдюрина, добродушен и сговорчив мъж в напреднала възраст, имаше гости: Ибрахим и току-що пристигналият Шакир. Седяха на миндерите, пушеха, разговаряха.

— Друг не може да бъде освен вашият Баш комита Левски! — рече мюдюринът. — В моя град винаги е било мирно, ратаите тук са покорни... А сега току изведнъж...

— Че е той, той е! — отсече Ибрахим и разчеса с пръсти брадата си.

— Колко са ранените? — осведоми се адютантът. Сдържан беше. Официален. Различен от преди във файтона.

— Двама, да, двама — отвърна печално мюдюринът. Искаше и още нещо да прибави, но боят го превари:

— Ранени ли? Убити ги кажи направо, макар че са живи! Де се е чуло!... Кой друг ще се осмели да стреля на правоверен!!

Той говореше, а Шакир го гледаше с присвити очи. И не че беше на друго мнение, но неприязънта между тях вече се проявяваше във всяка подробност.

— Първото, което трябва да известя негово превъзходителство валията, е: докъде сте стигнали с разследването, ефендилер? — каза той.

— Ами като не знае човек откъде да почне... — започна с половин глас мюдюринът. Така и не завърши.

Но Ибрахим си имаше готов начин за разследване.

— Бе ще събера аз чорбаджиите, че като им метна по един бой... — И той се надигна на миндера, сякаш отиваше да изпълни закана си.

— Недей така, бей! Добре се спогаждаме ние с тях — разубеждаваше го мюдюринът. — Аллах, какво ще ти знаят те?!

— И да не знаят, ще научат! — упорствуваше бинбашията Ибрахим.

— Негово превъзходителство изрично забрани подобни методи — едва прикри презрението си Шакир.

— А с перце ли да ги галя тия бунтовници?

— Запомнете, че никой не говори за бунтовниците, бей. Като заловим Дякона Левски, негово превъзходителство пръв ще заповяда да го окачат на бесилката. Но заповедта е ясна: да се търси съдействието на просветените раи! Имате такива във вашия град, мюдюр ефенди, нали?

— Ами има... има, как да ги няма! Учат се гяурите — и по французки, и по московски...

— Ето!... Ние трябва да печелим, като ги приобщаваме към нас, казва негово превъзходителство. И сами да гостуваме в къщите им, а не да ги докарваме тук със заптии! — говореше Шакир. Очите му блестяха с фанатично убеждение. И с тържество блестяха, че е надвил противника си.

Добродушният, примирителен мюдюрин безпомощно гледаше ту единия, ту другия.

— Правоверни! Какво вие?... Ами вървете тогава да ви вода при даскал Тодора де! Наш човек е той; и по французки говори; и каква градина има — рай! Пък ракията му, бей, чуваш ли, ракия и половина, ти казвам! — прибави мюдюринът, та да съблазни вироглавия бинбашия.

4

Къщата на даскал Тодор беше най-личната в града. Просторна, строена с много пари и вкус, за радост на окоето. Но от всичко най-красива бе градината. Докато развеждаше из нея своя неочакван гост, даскал Тодор, все още млад мъж с голямо изпъкнало чело и брадичка ала Луи Бонапарт, с гордост му сочеше ту зашумените алеи, застлани с пясък, обградени в бели камъчета, ту саксиите с чуждоземни цветя и забодени в пръстта дъсчици с названията им. Да, навред беше пролетта. Навред жужаха пчели. Възхитен, Левски се спираше на всяка крачка. Поемаше дъх дълбоко. Усмивваше се. Кимаше.

— Добре, че е тъй хубав тоя божи свят, инак как ще изтрае човек на теглилката му! — каза той, а вълнението му се беше пренесло и върху лицето на даскал Тодора.

— Радвам се, че дойде, Апостоле, радвам се, макар че ме е страх, признавам го...

— Страх ли?

— Боя се да не те подушат ония хрътки... И всичко — заради нашия щурав Лазар!

— Прати ли да го извикат?

— Пратих. Но слуша ли той напоследък... Никого не иска да знае!

— Да... И такива сме ги виждали. Какво се разбра, кой му е запалил кошарата?

— Турци.

— Имена знае ли? Защо стреля де кого завърне?

— Непокорна глава, Апостоле! Още на времето казвах... А сега си е навил на пръста: кошарата ми, овците ми, жена ми...

— Не знаех за жена му.

— И тя е била там... Изпрати я някъде... Никому нищо не продумва...

Те приближиха беседката. Там бе сложена масичка. Край нея няколко плетени столове.

— Седни, заповядай, Апостоле. Не, няма да ми откажеш, гост си ми. Пък и докато дойде Лазар... — Но тъкмо тогава се зачуха гласове откъм къщата.

— Сигурно е той — рече даскал Тодор и се извърна.

От изненада лицето му се вкамени. По засенената алея приближаваха мюдюринът и още двамина офицери.

— Бягай, Апостоле! По-скоро! — прошепна той ужасен, познал дошлия в градчето им началник на валийската полиция Ибрахим бей.

Ала късно беше. Пък и мюдюринът викаше вече:

— Гости ти вода, Тодор ефенди! Ха̀ добър ден!...

— Дръж се! Овладей се! — побутна го ободрително Левски. — Нали чуваш: гости!...

Като насън даскал Тодор тръгна да ги посрещне.

— Голяма, голяма чест — повтаряше. По изпъкналото чело бе избила студена пот. Луибонапартовската брадичка се тресеше.

Левски побърза да се намеси.

— Ето че пак се срещнахме! — рече той усмихнато на Шакир.

— Я, вие не сте ли в хана? — изненада се адютантът. Направи темане. Здрависа се дори.

— Срещам аз на улицата господин Тодора, стар познат от Истанбул... Това се казва късмет!... — впусна се да обяснява Левски, но бинбашията, вторачил очи в лицето му, по обичая си най-безцеремонно го прекъсна:

— Бе чюдя се аз откъде ти знам физиономията?!...

— С Атанасович ефенди наедно пътувахме до тука, ефендилер! — поясни веднага Шакир. — В Истанбул си го срещал, бей.

— Така става тя, който не ти трябва, срещаш го, когото търсиш, бяга, та се крие! — рече многозначително Ибрахим и всеобщ смях изпрати думите му.

Те насядаха край масата. Слугинята донесе мастика. Студена да е, предупреди бейт! А когато се чукнаха за здраве и Левски остави чашката си на масата, Ибрахим наистина се учуди.

— Хей, за първи път виждам гяурин да не пие! — разкикоти се той, тупайки новия си познат по гърба.

— То е заради стомаха, бей... Нещо ял ли съм, какво?...

— Да, да, нали разправяхте!... — потвърди Шакир.

— Аз пък имам един стомах, всичко гълта! — обяви бинбашията.
— И все съм жаден, хей, шейтан! Даскале, я налеј пак!...

Даскал Тодор веднага се пресегна, напълни чашката му, препълни я дори. А тъкмо тогава видя, че нов гост е дошъл. Повиканият Лазар. Приблизил безшумно, гостът стоеше занемял, вторачил неприязнени очи в турците.

— Кой е тоя? — попита Ибрахим. Подозрително оглеждаше запуснатата му външност. Шакир също се обърна.

— Мой съсед, ефендилер!

— Охо! Лазар ефенди! Влизай де, сядай! — позна го мюдюринът.

Но Лазар не помръдна. Само мускулчетата по лицето му презрително трепнаха.

— Не искам — отсече.

— Какво? Какво рече тоя? — ококори се Ибрахим.

— С турци на една маса не сядам! — изръмжа Лазар. Обърна им гръб да си тръгне. Ала лицата със сиренето политна подире му и страшният вик на бинбашията проехтя в цялата градина:

— Ай, свинска зурло!... Бе ти знаеш ли, че аз за тия думи в дранголника те натиквам! На пихтия ще те направя! — И той се надигна, разкопчавайки кобура на револвера си, защото Лазар се бе извърнал и злобно го гледаше.

— Бей? Какво говорихме! Тактично! — задържа ръката му Шакир.

Докато Левски правеше знак на стопанина по-скоро да изведе Лазар, смутеният, объркан мюдюрин не преставаше да апелтира за спокойствие.

— Остави го, бей, пийнал е човекът!... Мирна рая е той, вярвай ми... Не си разваляй кефа, бей...

— Хм... Тоя непременно ще знае къде е Баш комитата — не можеше да се успокои Ибрахим. — Кълна се в брадата на пророка, знае го!

— Добре, съгласен съм! — кимна адютантът. — Но каква ни е ползата, ако го арестуваме сега? Я помисли!... Оня ще чуе и търси го после!... Не, слушай, аз имам свой план, бей. Ще сложим хора да го наблюдават тая нощ — и по него, по него... Разбираш ли?

Ибрахим навъси вежди. Мислеше. Шакир продължи:

— Или оня ще дойде при тоя, или тоя ще иде при оня!

— Хубаво! Ще чакам до сутринта. Но после аз си знам как ще го накарам да проговори. И тогава да не ми се месиш, чуваш ли!

— Тихо! — предупреди мълчалият досега Цариградчанин. — Даскалът се връща! По-добре е той да не знае нищо, ефендилер! Все пак той е тукашен!

И кимна многозначително. Другите също кимнаха. Наистина, какво споразумение.

Преди още да настъпи нощта, Шакировият план бе сложен в ход. По двама, по двама заптии завардиха уличките към дома на Лазар. Други легнаха до самата порта. Никой не би могъл да влезе, още по-малко да излезе, без да попадне в ръцете им. И така, клопката беше заложена, оставаше само да чакат!...

Но и в дома на даскала Тодор се приготвяваха по това същото време. Преоблечени като заптии, Левски и Големия пълнеха павурчета с ракия, сипваха вътре и приспивен прашец.

— Докторът твърди, че ще спи непробудно поне три-четири часа — каза Тодор. Той именно бе изнамерил този бял прашец.

— Отрова да бяхме сложили по-добре! — изръмжа Големия. Все му се искаше завинаги да се свърши с тия преследвачи и преследвания.

— Като рече за отрова, та се сетих. Да не забравим месото! — кимна Левски.

Преследванията и преследвачите наистина поставиха делото в опасност, но без тях нямаше да мине. Ако не хората на Ибрахим, други щяха да бъдат. По-важно е, казваше той, от време на време да даваме пример на нашите, че дяволът не е чак толкова страшен; пък и самия дявол да поизплашим, ако е възможно!

Половин час по-късно той и Големия вече бяха на път към Лазарови. Вървяха, допрели рамене един о друг. Поклащаха се, сякаш бяха пияни. Пееха по турски:

*Отде се не надаш, чојум
оттам заек излиза...*

— Ей, вие кои сте бе? — спря ги първият патрул.

— Ние... ние сме си ние! Тукашни сме!... — отвърнаха един през друг двамата.

— Какво сте се разпели!... Тихо!...

— Ако пийнете от нашата ракия, и вие ще пропееете! — ухили се Големия.

А Левски вече тикаше в ръцете им павурче. Ще го вземат на връщане. Така и не обясниха къде отиват. Пък и вече никой не ги питаше.

Те продължиха пътя си. Продължиха и песента. Пред портата на Лазар бяха мнозина.

— Млък! — рече брадатият Мустафа. — Ако сте дошли да ни бъркате работата, много се лъжете, хей!

И беше готов да ги отпрати. Но ракиените ухания го накараха дълбоко да се замисли.

— Насмукали се като смокове! — рече той колкото с упрек, толкова и със завист. — Така е уреден светът, за едни има, за други няма!...

— Добре де, добре! — съгласи се заптието Левски. — Остана нещичко и за вас... — И извади павурче. Но не една ръка го сграбчи и той беше принуден да извади второ и трето.

И тук вече пътят беше свободен. Те отминаха, скриха се в сянката на зида. Зачакаха. Четвърт час. Половин час.

— Сигурно са заспали — рече Големия.

— Провери за всеки случай.

Изпълнителен, както винаги, Големия се върна при портата. Пак си тананикаше. Подвикваше дори: „Какво става с павурчетата, хей, изпразнихте ли ги?“ Приблужи. Видя тъкмо каквото очакваше да види: мъже, натъркаляли се, зяпнали. Хъркат като заклани. За миг се изкуши да събере оръжието им. Да, пушки и револвери са нужни и на тукашния комитет, помисли си. Но така се и отказа. Разбираше, че това би довело само до усложнения. Левски го беше пратил да изпълни определена задача. Изпълни я. Не му оставаше друго, освен да се върне.

Сега предстоеше да се справят с кучето, защото подушило ги, то бясно лаеше отвъд зида.

— Дай месото.

Големия хвърли едно след друго няколко къса меса отвъд дувара. После двамата се вслушаха в ръмженето на кучето. Все по-скимтящо ставаше. Докато съвсем замлъкна.

— Хайде!...

Не им беше за първи път. Големия се наведе. Левски стъпи на гърба му. Покатери се на зида. Простря ръка, изтегли го. Двамата скочиха в двора.

Видяха кучето. Опънало крака, разтворило муцуната. В дъното беше къщата. Приближиха.

Един поглед през прозорчето им показва къде спи Лазар. Повдигнаха мандалото. Отвориха безшумно вратата. Влязоха. При трепетливата светлинка на кандилото брадясалото лице на спящия изглеждаше неспокойно и зло. Или се преструваше, че спи?

Преструваше се или не, студената цев на револвера го разбуди. Той стреснато се надигна. Ужасените му очи не се откъсваха от двамата заптии, дръпнали се в полумрака.

— Кои сте?... Какво искате от мен? — изхриптя с омраза Лазар.

— Ти ли си гръмнал на Хамзи ага?... Ти ли си ударил Шевкет Тулум, а? Казвай! — питаше страшният подправен глас на Големия, докато Левски се беше дръпнал при камината и зорко следеше разпита.

— Отговаряй, керата! Уста нямаш ли!...

— Нищо не знам — рече най-сетне Лазар. С омраза го рече.

— Тъй ли?... Аз пък знам!

— Убий ме, разбойнико такъв — избухна нещастникът. — Живота ми почернихте, убий ме по-добре...

— Аха!... Значи ти гърмя?

— Аз гърмях, аз! Да можех, всички ви щях да избия!...

— Гяурино, издаде ли се...

Внезапно Лазар скочи от леглото, наблизо бе скрит револвер и той се хвърли да го вземе, но началникът на Комитетската тайна полиция с един удар изби оръжието от ръцете му.

— Хич и не се опитвай — предупреди го той предизвикателно.

Това съвсем вбеси Лазара.

— Стреляй де! — разголи той гърдите си и крещеше: — Убий ме де!... Звяр такъв... Имота ми запалихте... жена ми озлочестихте... мръсна сган такава...

— Къде е сега жена ти, а? Къде са децата ти? Къде си ги скрил? — продължаваше все със същия глас да разпитва предрешеният като заптие началник на комитетската тайна полиция.

— Убий ме, няма да ти кажа!

— Преди да те убия, друго ще кажеш... Кои са тук твоите съучастници?

— Никой не ми е съучастник!

— Демек сам?...

— Сам.

— Лъжеш, куче! А тоя даскал Тодор?

Лазар остана със зяпнала уста. Не беше и помислял, че властта знае за даскала.

— Казвай, хаирсъзино!... — промени тона Големия; увещаваше го. — Ако кажеш, само на заточение ще те пратим... И твоите, жена ти и децата, тях няма да ги търсим...

Смущение изплува в очите на нещастника. Въртеше глава. Гледаше заптията пред себе си. Взираше се и в другия, останал в тъмнината и безучастен. А те чакаха безмълвни.

— Не знам — отвърна той след предълго колебание, ала го изрече с глас, от който прозираше, че твърде добре знае.

— Ясно. И кои други? — настоя студено Големия.

— Нищо не съм казал! Нищо не казах за даскала!...

— А другият, вашият хекимин? А?... И той ли?... А ковачът Рангел? Ами ратаите на чорбаджи Евтим?... Говори! Тези ли са в комитета?!

Сякаш удари се сипеха връз Лазара един след друг. Той гледаше зашеметен, целият се тресеше.

— Зверове! — викна отведнъж. — Кой издаде даскала?... Кой ви рече за другите?!...

За миг мълчание изпрати виковете му. Сякаш увиснаха на потона. Той въртеше глава и не разбираше какво става. Неволно повтори:

— Кой, кой издаде даскала...

— Ти! — рече с леден глас началникът на Комитетската тайна.

— Нищо не съм ти казал!

— Ти не отрече. Потвърди.

— Не е вярно... Аз...

— Ти не можа да устоиш, не можа да скриеш...

— Че ти нали знаеш?!...

— Аз те изпитвах. Да. И сега слушай присъдата си!...

Преди още да разбере истинския смисъл на думите, Лазар бе почувствувал промяната. Изумен, той видя, че страшното заптие пред него свали чалмалията фес и отлепи големите мустаци. Взря се. Като насън пристъпи.

— Ама... господи, боже мой... Ама... — Радостта бликна в лицето му. Не можеше да повярва, че беше истина. — Ами че аз тебе те знам... Ти нали си... не си ли ти Христо Големия, от Централния комитет не си ли?!...

— Аз съм Комитетската тайна — и сега си чуй присъдата!

— Присъда... ама как присъда? Нали и ти си от комитета... и аз, нали аз...

— Тъкмо за това. Слушай!

Стоящият назад все така привидно безучастен Левски беше запалил фенера и светлината му рязко очерта силуета на Големия. А срещу му стоеше Лазар и по лицето му се стичаха сълзи.

— Въпреки многократните предупреждения на местния комитет ти си продължавал своеволията си, от което е могло да произлезе неизмеримо зло за цялото наше свято дело — говореше неумолимият глас. — Ето защо Комитетската тайна полиция те разследва сега и разбра неустойчивостта ти при разпит. И ето каква е присъдата: За неподчинение и своеволие, както гласи уставът, осъжда те на смърт.

Изумен, Лазар цял се разтърси.

— Че аз... нали аз против душманите... — само успя да продума клетникът, когато неочаквано към него пристъпи и вторият заптия, свалил и той дегизировката си.

Лазар вторачи в него очи.

— Дяконе Левски, ти ли си! — викна разтреперан. — Брате! Апостоле наш!... — И изведнъж се хвърли да го прегърне. — Аз не съм... не съм...

— Не, ти издаде! — спря го Левски. — Ти не устоя... Но като преценява чистотата на помислите ти и че си страдал от нашите безчеловечни поробители, и че си готов да умреш за революцията, Централният комитет е властен да замени смъртната присъда с изгнание, та да запази огъня и ненавистта ти за многочакания ден.

— Изгнание?... Брате, брате, нищо не разбирам... Какво изгнание? Къде ще вървя?! — гледаше го все тъй изумен нещастният Лазар.

— Още веднага ще напуснеш къщата си. А утре на ранина и града!

— Къщата?... Града?...

— Мини да се обадиш на семейството си и продължаваш за Влашко.

— Във Влашко?... Що думате, бе хора! Че аз ни езика знам... ни пари имам... Как ще живея аз там?

— И други живеят, Лазаре!... Доще време и скоро ще е, всеки ще си е пак дома!

Той премигна. А после плувналите в сълзи очи се заизвърщаха към четирите ъгли на стаята. Взираше се да запомни всяка подробност. Мъката на силни тласъци разтърсваше гърдите му. Сбогом, сбогом, за дълго сбогом, сякаш казваше. Мило му беше да се раздели, но трябваше да се раздели. Разбираше го вече.

— Ах! — отдъхна той най-сетне. — Да знаеш само какъв камък ми падна от сърцето, Апостоле!...

— И на мене — усмихна му се с цялото си лице Левски. — Знам, знам! — И пристъпи, та по мъжки го прегърна. — От теглото е то! И от нетърпението е, брате, знам!

Внезапно Лазар се сети:

— Чакайте, как ще изляза от града, щом е обграден? По-добре да се скрия някъде.

Големия шумно се плесна по челото.

— Вярно бе!... Как ще го изкараме гяур Лазар! — И дяволито намигаше.

— Е, това си е моя работа! — каза Левски. — Сега по-скоро се стягай и да вървим...

Беше ранни зори и улиците на града бяха пусти, когато Ибрахим бей, сънувал все тревожни сънища, тръгна да види попаднал ли е Баш комитата в поставената клопка.

— Е? — рече той от коня си на пресрещналия го адютант.

— Все още нищо...

Друг път може би такъв отговор би ядосал бея, но сега той само се усмихна глупаво и разчеса брадата си.

— Хм... То си е за твоя сметка, сани ефенди! Уговорихме се! — каза. — Чу ме, нали? Ти ще отговаряш пред вали паша, ако нищо не излезе!

— Това все още е само една възможност... — заоправдава се адютантът. Беше смутен, наистина, но не се предаваше.

— Аха!... Тъй, тъй! Чакам аз... Ще чакам и ще видя! Кой иде там? Не е ли Мустафа чауш?

Наистина, откъм дъното на сокака се задаваше чаушът. Но той съвсем не тичаше, както биха очаквали. Крачеше малко несигурно. Размахваше ръце. Прозяваше се. Някаква котка се бе появила на съседния зид, той й говореше, примамвайки я.

— Ти не можеш ли да вървиш по-живо — пресрещна го ядосано Шакир. — Е, какво?

— Ами...

— Какво ами?... В името на пророка, продумай най-сетне!

— Ами...

— Говедо! — не изтрая и бинбашията. — Влезе ли Баш комитата?

— Ами, никой не е влизал.

— А гяур Лазар да е излизал?

— Никой не е излизал.

— Никой? — не можеше да повярва Шакир.

— Никой — потвърди чаушът и широко се прозя.

— Разбра ли най-сетне! — избухна боят, тържествуващо вторачил изпъкналите си очи във валийския адютант. — Да ти е за обица!... А сега мене гледай! Като му хвърля на Лазара сто тояги и още сто... Пък може и Баш комитата да е вътре... Ами там се крие я! А?! Аллах, как не ми дойде досега наум!... Всички на конете! — ревна той. — След мен!

Предводителствуван от началника си, конният отряд се източи с тропот. Чаушът Мустафа също се втурна подире им. Шакир мрачно гледаше след тях, докато завоят ги скри.

Но тъкмо тогава зад него се зачу друго трополене. Приближаваше файтон — да, познатият файтон на новинарина Атанасович ефенди. Файтонджията му беше пребрадил лицето си с шарена кърпа, кривеше се и изглеждаше, че наздравата го боли зъб.

— Е, сани ефенди, заловен, нали? Заловен! Мога да напиша, нали? — заклина още отдалече новинаринът. — И ще позволите вашето име, нали? Вашата идея...

— Нищо не излезе — спря го мрачно Шакир. — Възможно и да не е в града!...

— Да не е в града... Но боят нали каза...

— Боят подведе и мен! А сега отива да разбива вратите на оня Лазар.

— Небеса! Да бих могъл само да опиша тая случка. Жалко, жалко, авторитетът на бея не позволява!...

— Елате да видим какво е станало с тоя авторитет! — намигна адютантът.

Шакир явно бързаше да прехвърли кривите дърва от своята в Ибрахимовата кола. И подкара коня си. А след него тръгна файтонът с новинарина.

Когато стигнаха къщата на Лазар, от разбитата ѝ порта вече излизаше Ибрахимовата команда. Начело вървеше боят, мрачен. Двама от заптиите мъкнеха отровеното куче.

— Няма ли го, бей? — пресрещна го от файтона Атанасович ефенди.

— Я си върви по пътя бре! — стрелна го с изпъкналите си очи Ибрахим. Хич не му беше до обяснения. Най-малко на гяури, пък били те и привилегировани.

Новинаринът и Шакир се спогледаха многозначително.

— Жалко — рече гласно новинаринът. — Много жалко! Тъкмо мислех да опиша в моя вестник...

— Слушай, махай се от главата ми по-скоро, да не си го изкарам на теб...

— Но градът нали е заварден, бей, забранено е да се излиза!...

— Теб пък кой те спира! Махай се от главата ми! Мустафа, хей, Мустафа, стига си зяпал кучето. Придружи негова милост до края на града и после, както съм заповядал: птиче да не пропуснете! Опита ли се някой да излезе, без предупреждение, стреляйте... Ще го хвана аз, тук е! И Баш комитата, и гяур Лазар, на него поне вече му знам сурата! — чуваше се гласът на бея и когато файтонът с качилия се при Левски Мустафа чауш заподскача по разкъртения калдъръм, отдалечавайки се.

Четвърт час по-късно Левски махна очилата, отлепи мустаците и се обърна да огледа още веднъж останалия в котловината градец.

— Махай и ти тая кърпа, Лазаре! — рече на файтонджията си. — Ще изчакаме в насрещното село Големия и после ти към Влашко, а ние по нашия път.

— Само едно ме е грижа, Апостоле... — въртеше се неспокоен Лазар.

— Какво?

— Ами за него, за Комитетската тайна. Оставихме го там, в пъклото... И всичко заради мен!...

— Виж, това нямай грижа. От стара коза яре е той, Големия! Бъди спокоен, ще намери как да се измъкне!...

Издание:

Стефан Дичев. Неуловимият
Новели за юноши

Рецензент: Иван Цветков

Редактор: Методи Бежански

Художник: Георги Недялков

Художествен редактор: Петър Тончев

Технически редактор: Маргарита Воденичарова

Коректор: Елена Иванова

Българска. Първо издание. Литературна група V. Година 1976

Дадена за набор на 13.XI.1975 г. Подписана за печат на 13.II.1976

г.

Излязла от печат на 13.III.1976 г. Формат 60X90/16.

Тираж 30 000. Печатни коли 6,25. Издателски коли 6,25.

Цена на книжното тяло 0,28 лева. Цена 0,61 лева

„Народна младеж“ — издателство на ЦК на ДКМС, София, 1976

Държавен полиграфически комбинат „Д. Благоев“ София 1976

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.